

ראשיתו של הכדורגל העברי בארץ-ישראל (1928-1910)

חיים קאופמן

תקציר

כדורגל החלו לשחק בארץ-ישראל עוד בתקופה העות'מאנית ועדויות ראשונות לקיומו של המשחק אנו מוצאים משנת 1910. הכיבוש הבריטי של ארץ-ישראל הביא עמו לתנופה גדולה במשחק זה: בשנות ה-20 של המאה ה-20 הוקמו קבוצות כדורגל רבות בריטיות, ערביות ויהודיות, שרובן היו קשורות להסתדרות "מכבי" וחלקן להתאגדות "הפועל" שהוקמה בשנים אלו. בשנים אלו החלה ההתמסדות של הכדורגל: אורגנו משחקי גביע על ידי הבריטים, "מכבי" ארגנה משחקי גביע של קבוצותיה ("מגן שמשון") וכמו כן אורגנו ליגות מחוזיות בירושלים, תל-אביב וחיפה. נערכו גם מפגשי כדורגל ברמה הבינלאומית: ה"כוח" וינה ביקרה פעמיים בארץ-ישראל, קבוצת "מכבי תל-אביב" נסעה לשחק בפולין, ו"מכבי חיפה" בארה"ב. נוצרו קשרי כדורגל עם ארצות ערב השכנות והלורד מלצ'ט ניסה (בחסור הצלחה) אף להקים נבחרת כדורגל ארץ-ישראלית שתשחק באנגליה. בתקופה זו, חל הפילוג בספורט הארץ-ישראלי עם הקמת התאגדות "הפועל". המתח הפוליטי שבין האגודות בא לידי ביטוי באלימות רבה במגרשי הכדורגל ובעימותים שונים בין האגודות. למרות מתח זה הוקמה בשנת 1928 ההתאחדות לכדורגל. עזיבת קבוצות בריטיות רבות את הארץ בשנת 1927 הותירה את ההגמוניה בידי הקבוצות העבריות והפופולאריות הרבה של המשחק אלצה את מרכזי הספורט ליצור מסגרת-על לקיום משחקים סדירים. בשנת 1928 אורגנו לראשונה משחקי גביע וזמן קצר לאחר מכן, הוקמה ההתאחדות שמיסדה את הכדורגל הארץ-ישראלי בשנים שלאחר מכן.

תאריכים: אלימות בספורט, הפועל, מכבי ישראל, יישוב יהודי בארץ-ישראל, כדורגל, תולדות הספורט.

הכדורגל הוא כיום ענף הספורט הפופולארי ביותר בישראל, הן משום ריבוי העוסקים בו, הן משום הצפייה הרבה במשחק זה והן עקב הסיקור הנרחב שלו באמצעי התקשורת השונים, השקול לכמות הסיקור של מדורי הכלכלה

והפוליטיקה. למרות חשיבותו הרבה התייעוד ההיסטורי של ענף הכדורגל לקוי, ובמיוחד הדברים אמורים בכל הנוגע לשנותיו הראשונות של הענף בארץ-ישראל. אין בנמצא וולו מאמר אקדמי אחד העוסק בנושא זה, להוציא אולי את מאמרם של חריף וגילי שהוא הראשון העוסק בעקיפין גם בתחום זה.¹ נחום בית הלוי היה היחיד, עד כה, שניסה לחקור את תולדות הכדורגל תוך שימת דגש על הכדורגל בתקופת המנדט, אך לא הגיע לכלל פרסום רציני ויסודי של ממצאיו. ניתן למצוא פרסומים ספוראדיים שלו בעיתונות היומית וכתב יד של מחקר על שנותיו הראשונות של הכדורגל בארץ, שלא פורסם, אך הוא מכיל חומר גלם רב (בעיקר עדויות אישיות שבית הלוי הספיק לגבות מהנפשות הפועלות), שהיה לעזר רב בכתיבת מאמר זה.² אגודות הכדורגל עצמן לא טיפחו ארכיונים משלהן ומהפרסומים הרשמיים של ההתאחדות או מספרים לא אקדמיים, העוסקים בכדורגל הישראלי, ניתן ללמוד מעט מאוד על תחילתו של ספורט זה בארץ.³ מכיוון שמאמר זה עוסק בעיקר בשנות ה-20 של המאה הקודמת, ולא נותרו כיום בין החיים עדים שנטלו חלק במהלך האירועים, מאמר זה מתבסס בעיקר על שני סוגי עדויות: האחד – מסמכים שונים המצויים בארכיונים: ארכיון העבודה, הארכיון במכון וינגייט והארכיון של ההתאחדות לכדורגל. השני – עדויות המצויות בעיתונים ובביטאונים של התקופה. העיתונות של אותה התקופה לא ייחדה מקום נרחב לידיעות העוסקות בספורט ומדורי ספורט מצומצמים החלו להופיע רק במחצית השנייה של שנות ה-20.⁴ מכאן נובע שקיים קושי רב בשחזור מלא ומדויק של האירועים הנבחנו במאמר זה, וחלק רב מן המידע המצוי בידינו לוקה בחסר. מאמר זה יתאר את התהליכים המרכזיים שאירעו בשנותיו הראשונות של הכדורגל היהודי בארץ-ישראל ויבחן את כל העדויות הראשונות להקמתן של קבוצות כדורגל בארץ, של המשחקים הממוסדים הראשונים, של המפגשים הבינלאומיים השונים וכן יבחן את מקומו של הכדורגל, כתוצר של מערכת היחסים הפוליטיים והחברתיים בארץ-ישראל באותה התקופה. המאמר יתייחס בעיקר לתקופה הראשונית שקדמה להקמת ההתאחדות לכדורגל. הקמת ההתאחדות לכדורגל שתתואר במאמר זה מסמנת את סיומה של תקופת הבראשית של משחק זה בארץ.

משחק הכדורגל בארץ-ישראל העות'מאנית

עדויות ראשונות. אגודות ההתעמלות והספורט הראשונות הוקמו בארץ-ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית בתחילת המאה ה-20. אגודת "ראשון-לציון" שהוקמה ביפו הייתה הראשונה שבהם ולאחריה קמו אגודת נוספות: "שמשון" שהוקמה על ידי פועלי ציון "מכבי" ירושלים, ואגודות "מכבי" במושבות השונות. בספטמבר בשנת 1912 הוקמה בתל-אביב הסתדרות "מכבי" שהייתה המסגרת המלכדת לכל אגודות ההתעמלות בארץ.⁵

השאלה המרכזית הנשאלת היא מתי החלו לשחק כדורגל במסגרת אגודות אלה או במסגרות נוספות. אגודות ההתעמלות כשלעצמן נועדו לפעילות גופנית כללית ולא תחרותית, והמקורות המעטים העומדים לרשותנו אינם נותנים לנו תשובה מדויקת. נחום בית הלוי ריאין אישים שונים מראשית המאה ואלה העידו על משחקי כדורגל בירושלים, בנס-ציונה, ברחובות, בתל-אביב, ובזיכרון-יעקב, בין השנים 1912-1910.⁶ כלומר, השנים שבהן החלו להתהוות אגודות התעמלות הראשונות בארץ-ישראל, היו גם השנים שבהן החלו לשחק גם כדורגל. אין בידינו כל מידע כיצד ומי הביא משחק זה לארץ-ישראל. ידוע, כי בדיוק בשנים אלה החלו לשחק משחק זה ברוסיה, והוקמה אף התאחדות הכדורגל הרוסית. אין זה מן הנמנע כי המשחק הובא לארץ על ידי עולים בעלייה השנייה שבאו רובם מארץ זו.⁷

הידיעה הכתובה הראשונה על משחק כדורגל בארץ-ישראל פורסמה בעיתון "החרות"

ב-14 באפריל 1912. הידיעה מתייחסת למשחקי רחובות — אירוע הספורט המרכזי של אותה התקופה,⁸ ונאמר בה בין היתר: "במשחקי רחובות היו תרגילי התעמלות... ומשחקים שונים כמו כדור-רגל (פאטבול)". גם בתכנית המשחקים של חגיגת רחובות שנערכה בשנה שלאחר מכן מופיעה תחרות כדורגל בסדר היום של המשחקים. אין בידינו מקורות על התחרויות של 1914 (שהיו התחרויות האחרונות), ולכן גם לא ניתן לקבוע אם תחרויות הכדורגל נכללו גם בהן. המקורות אינם מציינים מי היו הקבוצות המשחקות, אך מעדותו של עמנואל גור אריה⁹ ניתן ללמוד את הפרטים האלה:

"בפסח תרע"ג (1913) השתתפה קבוצת הכדורגל שלנו בחגיגות רחובות ושחקה נגד קבוצת הגימנסיה הרצליה, התוצאות היו 0:0. יש לציין כי שחקני הגימנסיה היו טובים יותר, כי הם היו מתאמנים תקופה יותר ארוכה מאשר

חברי ה"מכבי" וכן עמד לרשותם מגרש לאימון שאדמתו הייתה קשה ומתאימה יותר לאימונים מאשר חולות חוף הים שעליהם התאמנו המכבים". יהושע אלוף (לימים המפקח הראשון על החינוך הגופני, וממארגני המכבייה) מספר¹⁰ כי בל"ג בעומר באותה השנה נערכה תחרות גומלין במקווה ישראל, ובה ניצחה קבוצת הגימנסיה הרצליה 0:1.

התיאור המפורט הראשון של משחק כדורגל בעיתונות הופיע אף הוא בעיתון "החרות". בגיליון מ-12 ביוני 1912 מתואר באופן "שחמטאי" משחק שהתקיים בראשון-לציון. בין היתר מספר הכותב:

"על גבול המושבה, על כיכר רחב ידיים, בחלקת האדמה של חובבי ציון, יוצאים צעירי המושבה רעננים מלאי כוח, לשחק במשחק הנחמד הזה שהוא כעין ההתעמלות. המשחקים מתפלגים לשני מחנות לכל מחנה יש מלך, שר ופקידי צבא. אסור לנגוע ביד את הכדור הגדול הזה, אך ורק ברגלו, ראשו גבו וחזהו של המשחק.

והמשחק מתחיל. אחת שתיים שלוש! קורא המנצח והכדור רץ מן המחנה האחד אל השני. אלו חפצים להשליך את הכדור אל המטרה, אל השער שעומד בו המלך ושני שרים, ואלו מונעים אותם להגיע אל השער. וככה מתחילה המלחמה במרוץ אל הכדור ואחרי הכדור, בהתחרות נפלאה. רצים, מתגוששים, מתעייפים ומתעמלים, וכל אחד חשק וברצון כביר, וההתעניינות רבה, כמו במשחק השחמט.

להסתכל במשחק הנחמד והנעים הזה יוצא קהל גדול מהמושבה. צעירים וצעירות, הורים ומורים. אך גם מלמדי התלמוד תורה מתעניינים ובאים לראות במשחק הזה. ידידים וידידות ואורחים רבים הבאים לבקר את המושבה מתענגים עונג שבתי, עונג משפחתי ועונג חברתי".

מן התיאור ניתן ללמוד על הפופולאריות שהייתה למשחק כבר בתקופה זו. ראייה נוספת לכך הייתה העובדה כי בשנת 1913 פרסם צבי אורלוב (נשרי) בהוצאת "מכבי" ספר ששמו "כדורגל" המכיל, בין היתר, את חוקי המשחק, את אופן התרגול בו ומונחים המשמשים אותנו עד היום (שוער, רצים, חלוצים, מגינים, בעיטה חופשית, בעיטת עונשין ועוד). הצורך להוציא לאור ספר על כדורגל ועל חוקיו הוא עדות למקומו של משחק זה כבר בשנים אלו. צבי נשרי לימד התעמלות בגימנסיה הרצליה בתל-אביב, היה בעיקר חסיד של שיטת ההתעמלות השבדית והתנגד

לשיטה האנגלית השמה את הדגש על ריבוי פעילויות קבוצתיות משחקיות עם כדור. עצם העובדה כי דווקא הוא פרסם ספר על כדורגל מעידה כי הוא נענה בכך לצורכי השטח ולדרישות התלמידים¹¹, ועובדה היא שלגימנסיה הרצליה הייתה אז קבוצת כדורגל, שכפי שצוין לעיל הופיעה אף במשחקי רחובות בשנת 1913, שנת הוצאת הספר.

קבוצת כדורגל והתמודדויות ראשונות. בתקופה זו, אין עדיין משחקים ממוסדים, מגרשים קבועים (רוב המשחקים התקיימו במגרשים שהוכנו לצורך זה)¹², ודרכי התעבורה ואמצעי התחבורה בארץ-ישראל לא אפשרו ניידות רבה. לפיכך, יכולת ההתמודדות בין קבוצות (בעיקר רחוקות גיאוגרפית) הייתה מוגבלת מאוד, וחלק גדול מן התחרויות שנערכו בארץ היו תחרויות "אד הוק" בין קבוצות שאורגנו לצורך האירוע, ולא בין קבוצות קבועות — בדומה למשחקי השכונות של זמננו.

עם זאת, כבר בתקופה זו יש בידינו עדויות אחדות על קבוצת כדורגל "מאורגנת" שלהן הרכבים קבועים, מאמנים, תלבושת וכיוצא בזה. הידיעות הן ספוראדיות מאוד וחלקיות אך ניתן ללמוד גם מהן כמה נתונים: לגימנסיה הרצליה בתל-אביב הייתה קבוצת כדורגל שצוינה כבר קודם. מעדויות אחדות ניתן ללמוד כי שמה היה "עפר", והשחקנים הבולטים בה היו האחים מרקוס שעלו לארץ-ישראל מדרום אפריקה: דוד ששימש כשוער, ויעקב — כחלוץ שהצטיין בבעיטה חזקה במיוחד¹³. ב"מכבי" תל-אביב (שנקראה אז גם "מכבי" יפו) התארגנה מחלקת הכדורגל בשנת 1913 (או 1912 על פי עדויות אחרות) ובראשה עמדו האחים עמנואל וראובן גור-אריה שעלו לארץ מאלג'יריה. שחקנים בולטים אחרים בקבוצה היו דוד תדהר, לימים הבלש העברי הידוע של תל-אביב הקטנה, ויוסף יקותיאל ממנהיגי "מכבי" הבולטים והוגה רעיון המכבייה¹⁴. בשנת 1915 הוקמה במסגרת אגודת "מכבי" תל-אביב קבוצת הכדורגל איילה¹⁵ והמקורות אינם מבהירים כראוי אם מדובר בשם שניתן אז למחלקת הכדורגל של "מכבי" תל-אביב (וכנראה שהקרבה בין שם זה לבין השם "עפר" של גימנסיה הרצליה אינה מקרית) או על קבוצה נוספת במסגרת המחלקה¹⁶.

גם בקבוצת "מכבי" השונות שנוסדו באותן השנים התארגנו מחלקות לכדורגל, ומהידיעות הספוראדיות על משחקי כדורגל אנו למדים על קיום מחלקות לכדורגל בפתח-תקווה, במקווה-ישראל, ברחובות, בראשון-לציון, בנס-ציונה ובירושלים. קבוצת הכדורגל מהמועדונים השונים קיימו ביניהן משחקים ידידותיים בשבתות,

שזכו מדי פעם לאזכורים בעיתונות התקופה. כך למשל מדווח "החרות" בראשון ביולי 1913 על משחקים בכדורגל שהתקיימו בראשון-לציון בין קבוצות "מכבי" מראשון-לציון, יפו ופתח תקווה, וב-27 בינואר 1914 התפרסמה כתבה מפתח-תקווה ב"החרות" וב"אחדות" על תחרויות ב"מגרש המשחקים על יד הגורן" שבה שיחקו גם "מכבים שבאו מיפו". הידיעה מציינת כי "מקום בראש לקח כמובן המשחק 'כדור-רגל', אחת מתחרויות הספורט היותר מפותחות בארץ" — עדות נוספת למקום המרכזי שנטל הכדורגל כבר בתקופה זו.

תחרויות נוספות בארץ-ישראל נערכו בין קבוצות יהודיות לבין קבוצות ערביות. משחקים רבים התקיימו בעיקר עם קבוצה של סטודנטים ערבים שלמדו בקולג' האמריקני בבירות וייסדו קבוצת כדורגל ששיחקה בתקופת החופשות בעיקר כנגד "מכבי" תל-אביב, "איילה", או קבוצה מעורבת של "מכבי" תל-אביב והגימנסיה הרצליה. עדויות רבות נשמרו בעל פה ממשחקים אלה¹⁷, וקיימת גם ידיעה עיתונאית ב"החרות" מ-9 במאי 1916, המדווחת על מפגש שכזה שהתקיים במקוה ישראל והסתיים בניצחונה של קבוצת "איילה".

קיומו של המשחק בתקופה שבה כבר התנהלה מלחמת העולם הראשונה, מצביעה על כך כי למרות תנאי המלחמה הקשים בשנים הראשונות שלה, עדיין שיחקו כדורגל בארץ-ישראל. עדויות אחדות מצביעות על קשרים שנמצאו בין "מכבי" תל-אביב לבין חיילים בצבא התורכי. דוד תדהר העיד על עצמו, למשל, כי הוא לימד את אתא-תורק (לימים שליטה החדש של תורכיה המודרנית) לשחק כדור רגל¹⁸. שחקני "מכבי" הדריכו חיילים תורכיים במשחק זה ונערכו אף משחקים כנגדם¹⁹. יש להניח כי שיתוף פעולה זה בא לקצו כשהתגבר לחץ השלטון העות'מאני על היישוב היהודי ופעולות הספורט שלו הופסקו.

הכיבוש הבריטי ותחילת משחקי גביע וליגות בארץ-ישראל

ההשפעה הבריטית. בשנת 1917 כבשו הבריטים את דרום ארץ-ישראל. עד תום שנת 1918 נכבשה הארץ כולה, והיא נשלטה על ידי שלטון צבאי. ביולי 1920 החל באופן בלתי רשמי שלטון המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, כשבעקבות החלטות סאן רמו באפריל 1920 הגיע לארץ הרברט סמואל הנציב הבריטי העליון הראשון. ביולי 1922 אישר חבר הלאומים את נוסח המנדט שהכיל, בין היתר, מחויבות להקים בית לאומי לעם היהודי בארץ-ישראל, והחל באופן רשמי שלטון המנדט הבריטי על

ארץ-ישראל שנמשך עד מאי 1948.

הבריטים לא הטביעו חותם תרבותי עמוק על היישוב היהודי בארץ-ישראל, והיישוב היהודי טיפח לעצמו מסגרות אוטונומיות שהיו כמעט נטולות השפעה בריטית. המגמה הייתה ליצור תרבות עברית חדשה, ולפיכך נדחו לעתים אף בקנאות ("גדוד מגיני השפה") השפעות תרבותיות שהיו עלולות לסכן את ההגמוניה התרבותית הלאומית החדשה. השפה האנגלית לא הפכה לשפת הדיבור, וענפי ספורט קולוניאליים בריטיים טיפוסיים כקריקט והוקי כמעט שלא שוחקו בארץ-ישראל. הבריטים לא התערבו ולא הפריעו למוסדות השונים לפעול באופן חופשי, ובכלל זה לארגוני הספורט שעשו את צעדיהם הראשונים עוד לפני הכיבוש הבריטי²⁰.

מבחינה זו היה הכדורגל יוצא דופן. הכדורגל מוסד בבריטניה והיה ענף הספורט הפופולארי ביותר שם החל ממחצית המאה ה-19. הבריטים היו גם אלה שהביאו לתפוצת הכדורגל בעולם, ובמיוחד בדרום אמריקה. אף על פי שלא הבריטים היו אלה שהחדירו את הכדורגל לארץ-ישראל, התרומה שלהם לפיתוחו הייתה מכרעת. הכוחות הבריטיים בארץ טיפחו קבוצות כדורגל משלהן, השפיעו על הקמתן של קבוצות כדורגל יהודיות נוספות, והאיצו בצורה משמעותית את תהליך ההגמוניה של משחק הכדורגל שהחל עוד בתקופה העות'מאנית. הקמת קבוצות נוספות, הביאה לקיום משחקים רבים ולניסיונות שונים למסד משחקים אלה. מכאן, שהקמת ההתאחדות לכדורגל ב-1928 אינה מסמנת את תחילת כניסתו של הכדורגל לארץ-ישראל, אלא את שיאו של תהליך שהחל כבר עם תחילת המנדט הבריטי.

הקמת קבוצות כדורגל. הפופולאריות של משחק הכדורגל, כמו גם ההשפעה הבריטית, הביאו להקמתן של קבוצות כדורגל יהודיות וערביות רבות בארץ-ישראל²¹. קבוצות הכדורגל היהודיות הראשונות, שהיו בהשפעה בריטית, היו אלה שהוקמו במסגרת הגדודים העבריים. כשכבש הצבא הבריטי את דרום הארץ ב-1917 הוחלט להקים גדוד עברי שיורכב מצעירי ארץ-ישראל ("הגדוד ה-40 של קלעי המלך" שהתווסף לשני גדודים עבריים שהוקמו בבריטניה ובארה"ב). רבים מחברי "מכבי" בארץ-ישראל התגייסו לגדוד זה, ובמסגרתו הוקמו קבוצות כדורגל לארבע הפלוגות של הגדוד, וכן הוקמה נבחרת כדורגל של הגדוד כולו. הנבחרות התחרו זו בזו וכנגד קבוצות של יחידות הצבא הבריטי, ובין שורותיהם נמנו רבים משחקני הקבוצות העבריות (כדוגמת: איבי וילסון ואליעזר פולני מ"מכבי" תל-אביב

ואפרים גיסין מ"מכבי" פתח-תקוה), שפעלו בארץ-ישראל טרם פרוץ המלחמה²². המקורות שבידינו אינם מספקים לנו מידע מלא על מכלול קבוצות הכדורגל העבריות החדשות שהוקמו בארץ-ישראל בשנות ה-20 של המאה הקודמת, ונראה כי יש לסווג אותן לשלוש קטגוריות:

האחת — מחלקות לכדורגל שהוקמו בתוך אגודות "מכבי" הקיימות. לאחר הפסקת פעילות ארוכה בעקבות המלחמה, החלו אגודות "מכבי" לקום מחדש. המחלקות לכדורגל בתוך האגודות היו בין הראשונות שהוקמו בכל סניף, וכך, לדוגמה, מדווח ביטאון "המכבי" בניסן תרע"ט, כי האגודה שחודשה בירושלים "מתעסקת רק במשחק הכדורגל". באוקטובר 1919 נערך כינוס ה"מכבי" הראשון בירושלים בהשתתפות מאות חברים, שבמסגרתו נערכה גם תחרות כדורגל בין "מכבי" ירושלים ובין "מכבי" נס-ציונה שאין אנו יודעים את תוצאתה²³.

אין כמעט אגודת "מכבי" בתקופה זו שלא טיפחה לעצמה מחלקה (או "סקציה" בלשון אותם הימים) של כדורגל. קבוצת הכדורגל החזקה ביותר באותן השנים הייתה זו של "מכבי" תל-אביב, בעיקר עקב העובדה שהצטרף לשורותיה שמעון לאומי (לומק), שחקן מהדרג האירופאי הבכיר. לומק שיחק שנים אחדות בקבוצה היהודית הבכירה "הכוח" וינה, ועלה לארץ בשנת 1920. הוא הצטרף באותה השנה ל"מכבי" תל-אביב, ותרם רבות להנחת היסודות למשחק מובנה ושיטתי שלא היה ידוע עד זמנו²⁴.

עיון ברשימת קבוצות הכדורגל שהשתתפו במפעלי הספורט השונים בתקופה זו מצביע, בנוסף ל"מכבי" בתל-אביב, גם על אגודות כדורגל של "מכבי" בירושלים, בנס-ציונה, ברחובות, בפתח-תקוה, בחיפה, בגדרה, בעקרון, בטבריה, בזכרון-יעקב ובראשון-לציון.

השנייה — אגודות כדורגל של "הפועל". תהליך הקמת אגודות "הפועל" בארץ-ישראל החל בשנת 1923 כשאגודת "הפועל" הראשונה הוקמה בתל-אביב. אגודה זו התפרקה (והוקמה מחדש פעמיים ב-1925 וב-1926), וב-1924 הוקמה אגודת "הפועל" בחיפה שהייתה האגודה הראשונה ששמרה על רציפות בפעילותה. הסיבות להקמת אגודות "הפועל" בארץ-ישראל אינן מענייניו של מאמר זה, אך לתהליך ההקמה קשר הדוק למשחק הכדורגל. המשברים הכלכליים עם סיום העלייה השלישית (1923) וימי העלייה הרביעית (החל מסוף 1926) הביאו לאבטלה ולפנאי מאונס, שנוצל על ידי הפועלים לפעילות ספורטיבית שבמרכזה

עמד משחק הכדורגל. תהליך הקמת "הפועל" בחיפה הוא דוגמה טובה לכך: קבוצות חלוצים בחיפה החליטו להקים תחילה קבוצת כדורגל, ולצורך זה הקימו "מועדון" ("קלאב" בלשון אותם הימים), ובמרוצת הזמן נוספו למועדון גם ענפים אחרים. בולט כאן השינוי שחל בתהליך האגודות מהתקופה העות'מאנית: בתקופה ההיא הוקמו קודם אגודות התעמלות ובמשך הזמן נוספה גם מחלקה לכדורגל, בעוד בשנים אלה הכדורגל הוא זה שהיווה בסיס ראשוני להקמת המועדונים השונים²⁵.

הקמת "הפועל" בחיפה הביאה בעקבותיה להקמת קבוצות נוספות שנוצרו בקבוצות פועלים שעבדו בעמק יזרעאל (שגם הן התבססו תחילה על משחק הכדורגל)²⁶ ולניסיון ראשון שנעשה בעפולה באוגוסט 1925 להקמת התאגדות ארצית של "הפועל". ניסיון זה לא עלה יפה, בעיקר בגלל התערבותה של ההסתדרות הכללית שיזמה מחדש הקמת התאגדות ארצית בשליטתה, והתאגדות "הפועל" הוקמה, בסופו של דבר, במאי 1926. סניפים של "הפועל" הוקמו בתקופה זו בכל רחבי הארץ ובכולן הוקמו גם קבוצות כדורגל. עם זאת, רק קבוצות "הפועל" מחיפה ומתל-אביב בלטו במיוחד במשחקים הממוסדים שהתארגנו בשנים אלה. הקטגוריה השלישית — קבוצות בני נוער שהתארגנו באופן עצמאי להקמת קבוצות כדורגל. בידיעות השונות על משחקי הכדורגל בתקופה זו, אנו קוראים על קבוצות רבות של צעירים שלא נשאו שמות של "הפועל" או "מכבי": "הצבי" ירושלים, "הגיבור" ירושלים, "בלפור" ירושלים, "חשמונאי" ירושלים, "בר כוכב" ירושלים, "הסמל" ירושלים, "נורדיה" ירושלים, "הכוח" תל-אביב, "עפר" תל-אביב, "איילה" תל-אביב, "אלנבי" תל-אביב, "בלפור" תל-אביב, "נורדיה" ראשון-לציון, "ה.ע.צ.ע" (התאחדות עולמית של צעירים עבריים) חיפה, "הגיבור" חיפה ועוד. אין בידינו מידע רב על קבוצות אלה, אך יש להניח כי לחלקם הייתה זיקה מסוימת ל"מכבי", שכן הן השתתפו במשחקי הגביע והליגות המחוזיות שאורגנו על ידי "מכבי". רובן נוסדו בערים, וחלקן היו, כנראה, קבוצות נוספות על אלה שכבר נשאו את השם "מכבי"²⁷.

לקראת סוף שנות ה-20 רוב הקבוצות הללו נעלמו, משום שרובן התמזגו, כנראה, עם אגודות "מכבי", ולעתים גם שמרו על השם של הקבוצה שהתמזגה עמן: "חשמונאי" ירושלים התמזגה בשנת 1925 עם "מכבי" ירושלים (שנקראה מעתה "מכבי" חשמונאי ירושלים) וגם מועדון "הצבי" הוסיף את השם "מכבי" לפני שמו²⁸.

בחיפה התמזגה אגודת "הגיבור" עם "מכבי", ואף על פי שהוחלט לקרוא לאגודה המשותפת "בר כוכבא", השם של הקבוצה היה לאורך שנים "מכבי" הגיבור חיפה²⁹.

פרשה שהסעירה במיוחד את הרוחות בתקופה זו הייתה בחירתה של קבוצת הצעירים "אלנבי" להצטרף בשנת 1927 דווקא ל"הפועל" תל-אביב שזה לא מכבר הוקמה. ההצטרפות של "אלנבי" לוותה במכתב חריף שהכיל האשמות חמורות כנגד "מכבי", שעל פיהן שוררת בין שורותיו אווירה "מרעילה של פרופסיונאליזם ומסחר על כדורגל". ההצטרפות של אלנבי ל"הפועל" וההאשמות שהוטחו ב"מכבי" הכעיסו מאוד את אנשי "מכבי", והנושא עורר פולמוס רציני מעל גבי העיתונות³⁰. הצטרפותה של קבוצת "אלנבי" ל"הפועל" היוותה חיזוק משמעותי לקבוצה זו ששחקניה (כמו האחים פוליאקוב, אמנון חרל"פ ואברהם נודלמן, הראשון שהבקיע שער לזכות נבחרת ארץ-ישראל) היוו את השלד של קבוצת "הפועל" תל-אביב שתגלה בשנים שלאחר מכן כקבוצת הכדורגל החזקה ביותר של מרכז "הפועל". קבוצת צעירים נוספת שבחרה להצטרף ל"הפועל" הייתה זו של "בלפור" בירושלים, והצטרפותה באותה השנה לא לוותה הפעם בסערת רגשות, אף על פי שמכתבם הפומבי ב"דבר" ב-10 במאי 1927 לווה בהאשמות דומות לאלו של קבוצת "אלנבי" כלפי "מכבי".

הגביע הבריטי של ארץ-ישראל. תקומתן של קבוצות הכדורגל הרבות הביאה לשורה של תחרויות כדורגל בין קבוצות עבריות שונות לבין עצמן, בין קבוצות עבריות לבין קבוצות בריטיות ולעיתים גם בין קבוצות עבריות לבין קבוצות ערביות. עיתונות התקופה מלאה בעשרות דיווחים קצרים על משחקים אלה, ותקצר היריעה מלהביא תוצאות אלה כאן. אף על פי שמדובר במשחקים שאינם "רשמיים", במסגרת ליגות או גביע הן עוררו עניין רב, וצופים רבים חזו בהם. ניסיון המיסוד הראשון של הכדורגל בישראל נעשה בשנת 1923 על ידי המועדון הבריטי הירושלמי "ספורט קלאב" של הפקידות הגבוהה הבריטית. המועדון ארגן משחקי גביע ארץ-ישראל בהשתתפות כל קבוצות הכדורגל בארץ-ישראל שנרשמו למשחקים אלה. על פי בית הלוי, קבוצת "המעופפים" מרמלה, שייצגה את חיל האוויר הבריטי, היא זו שזכתה בכל משחקי הגביע, אך שתי ידיעות בעיתונות העברית מעידות על כך כי הקבוצה שזכתה בשנת 1926, הייתה קבוצת המפקדה הצבאית העליונה הבריטית מרבית עמון³¹.

העיתונות העברית לא ייחדה כמעט מקום לתחרויות אלה וציינה רק מדי פעם את השתתפותה של קבוצה עברית זו או אחרת בהן. לפיכך, התמונה המצויה בידינו על המשחקים היא חלקית בלבד. בשנת 1923 הייתה "מכבי" תל-אביב הקבוצה העברית היחידה שהשתתפה במשחקים. היא סיימה פעמיים בתיקו (2:2 ו-4:4) עם קבוצת בית החולים מסרפנד ובמשחק השלישי היא נוצחה 9:2.³² ב-10 באפריל 1923 הופיעה ידיעה קטנה מ"הארץ" שדיווחה על משחק הגמר הראשון במפעל זה; בידיעה נאמר:

"ביום השבת הייתה ההתחרות המכריעה בין קבוצת הסקוודרון ה-14 של המעופפים מלוד ובין קבוצת הכדורגל של חיפה על הגביע הארץ-ישראלי. שני הצדדים שיחקו בהתאמצות יוצאת מן הכלל. בסוף נתבררו התוצאות: 1:2 לטובת המעופפים. המעופפים קבלו את הגביע הארץ-ישראלי וקבוצת חיפה תקבל את הצטיינות".

מלבד העובדה כי זהו משחק הגמר היחיד במפעל זה שעליו דיווחה העיתונות העברית, מדובר כאן במשחק גמר שהתקיים כנגד קבוצה מחיפה. הידיעה אינה מציינת את שם הקבוצה החיפאית, וקיימת כאן גם אפשרות כי מדובר בקבוצה עברית מחיפה. עם זאת סביר להניח, כי אילו הייתה זו קבוצת "מכבי" או קבוצה עברית אחרת, היה עיתון "הארץ" מציין זאת מפורשות.

אין כמעט מידע על משחקי הקבוצות העבריות במשחקי הגביע של 1924-1926. ביטאון "המכבי" מספר בגיליון ניסן תרפ"ד (אפריל 1924) כי "מכבי" תל-אביב גברה על "הגיבור" ירושלים במסגרת הגביע הארץ-ישראלי, וה"ארץ" ב-15 באפריל 1924 מציין כי קבוצת "הצבי" מירושלים גברה במסגרת זו על "מכבי" תל-אביב 0:1. בית הלוי, לעומת זאת, מציין כי "מכבי" תל-אביב הפסידה בשנת 1924 7:1 לקבוצת "המעופפים" רמלה. למרות חוסר הבהירות ניתן בכול זאת ללמוד כי מלבד "מכבי" תל-אביב, השתתפו שתי קבוצות נוספות במפעל זה באותה השנה. ידיעה מעיתון "הארץ" מ-12 בפברואר 1926 מבשרת כי יום לאחר מכן תתקיים "תחרות ראשונה על גביע ארץ-ישראל בין הקבוצה הנבחרת של "גדוד המעופפים" רמלה ובין קבוצת "מכבי" תל-אביב", וכן כי זו "השנה השלישית מתחרה ה"מכבי" על הגביע עם קבוצה זו דווקא ("על פי הגורל") — מה שמעיד כי "מכבי" תל-אביב השתתפה גם במשחקי הגביע של 1925 ונוצחה על ידי הקבוצה החזקה של "המעופפים" רמלה.

מידע רב יותר על השתתפות הקבוצות העבריות מצוי ביחס למשחקים שהתקיימו בשנת 1927, בעיקר בעיתוני חודש פברואר באותה השנה³³. למשחקים אלה הופיעו הפעם חמש קבוצות עבריות: "מכבי" תל-אביב, "מכבי" ירושלים, "מכבי" פתח-תקוה, "מכבי" חיפה ו"הפועל" חיפה. ההצלחה הגדולה של משחקים אלה הייתה של "הפועל" חיפה. היא גברה 1:4 על הקבוצה הערבית "כרמל", ולאחר מכן התמודדה במפגש כפול נגד "מכבי" חיפה. המשחק הראשון הסתיים בתיקו מאופס, ובמשחק השני גברה "הפועל" על "מכבי" 1:2 ("הצפון חיפה" שהיה מקומו רביזיוניסטי שהופיע בחיפה ב-1926-1927 הותיר בידינו תיאורים מלאים ומפורטים על שני משחקים אלה).

"הפועל" חיפה העפילה לחצי הגמר — השלב הגבוה ביותר של קבוצה עברית במשחקים אלה, ובו היא הפסידה 3:2 לקבוצת המפקדה ברבת עמון, מחזיקת הגביע בשנה הקודמת³⁴. ההגמוניה של הקבוצות הבריטיות באה לקצה כתוצאה ממדיניותו של הנציב העליון פלומר. הלורד פלומר, שהחל את שליטתו כנציב עליון בשנת 1925, סבר כי השטח של ארץ-ישראל עמוס יתר על המידה בכוחות צבא והחל ברפורמות שתכליתן צמצום הכוחות הבריטים בארץ-ישראל. בשנת 1922 היו בארץ 6300 אנשי צבא ו-100 שוטרים. ב-1929 היו בארץ-ישראל 300 חיילים בריטים בלבד³⁵.

הצמצום בכוחות הצבא הבריטי השפיע גם על מספר קבוצות הכדורגל הבריטיות, רובן עזבו את הארץ — כולל הקבוצה המובילה של ה"מעופפים" רמלה. במקביל החלו להישמע קולות לארגון מחדש של משחקי הגביע בפרט, ושל הכדורגל הארץ-ישראלי בכלל³⁶. פעולות אלה הוליכו למשחקי גביע ולהקמת ההתאחדות לכדורגל בשנת 1928.

מגן שמשון. בשנת 1923 יזמה הסתדרות "מכבי" משחקי גביע לקבוצותיה. אלה היו משחקי הגביע הראשונים לקבוצות העבריות בארץ-ישראל. במשחקי הגביע הראשונים השתתפו הקבוצה השנייה של "מכבי" תל-אביב (כנראה משום שהראשונה השתתפה במשחקי הגביע הארץ-ישראלי), "איילה" תל-אביב, "עפר" תל-אביב, "ברנוביץ" פתח-תקוה, "מכבי" ראשון-לציון, "מכבי" רחובות ו"מכבי" חיפה. בגלל הריחוק הגיאוגרפי הוחלט כי קבוצת המרכז תתמודדנה זו עם זו והמנצחת תתמודד על הגביע עם "מכבי" חיפה. לגמר כנגד חיפה עלתה קבוצת "מכבי" נס-ציונה ובמשחק שנערך במגרשה של "מכבי" תל-אביב היא ניצחה 1:2,

והייתה בכך לקבוצה העברית הראשונה שזכתה בגביע עברי³⁷.

העיתונות העברית היומית כמעט שלא דיווחה על משחקים אלה, ולפיכך המידע שבידינו חסר ולקוח בעיקרו מביטאון "המכבי" שמסר עליהם באופן חלקי. בשנת 1924 זכתה שוב "מכבי" נס-ציונה בגביע (ואין אנו יודעים כנגד מי התמודדה בגמר), ובשנת 1925 זכתה בגביע "מכבי" תל-אביב שניצחה בגמר את "מכבי" פתח-תקוה 0:7. בשנת 1926 השתתפו במשחקים שמונה קבוצות בלבד, ובגביע זכתה שוב "מכבי" תל-אביב שגברה 1:6 על "חשמונאי" ירושלים במשחק הגמר. ההשתתפות הדלה וקיומו של המשחק ללא כל טקס נבעה בעיקר מבעיות ארגוניות של החבר הארצי של הכדורגל (התאחדות הכדורגל של "מכבי" שתידון כאן בהמשך) בשנה זו³⁸. מהדו"ח של "מכבי" לשנת תרפ"ו אנו למדים כי הסתדרות "מכבי" מיסדה את משחקי "מגן שמשון" וקבעה לגביהם חוקה מפורטת חדשה. ביטאון "המכבי" של אוקטובר 1926 המביא את חוקת המשחקים, מגדיר אותם כמשחקי גביע שבהם אמורה להשתתף רק אגודה "השייכת להסתדרות הארצית ה'מכבי'", ויש להניח כי העובדה שבאותה השנה החלו להיוסד קבוצות "הפועל", היא זו שהביאה לציון מפורש של "מכבי" על "בעלותה" עליהם. בשנת 1927 התקיימו משחקי "מגן שמשון" בפעם האחרונה, ובמשחק הגמר בירושלים גברה "מכבי-הגיבור" חיפה על "מכבי" חשמונאי ירושלים 0:4.³⁹ משחק זה היה שירת הברבור של משחקים אלה, שפסקו להתקיים עם ארגון משחקי הגביע הארצי-ישראלי בשנת 1928.

ליגות מחוזיות. אמצעי התעבורה הלא נוחים והיקרים בשנים אלו הקשו על קיומן של ליגות ארציות סדירות בכל רחבי הארץ, והתחליף לכך היה קיומן של ליגות מחוזיות, שגם עליהן ניתן ללמוד מדיווחים ספוראדיים ולא סדירים בעיתונות התקופה. בדיווחים אלה צוינה אך לעתים רחוקות המסגרת שבה נערך המשחק. על פי הנתונים החלקיים שבידינו, ידוע לנו על קיומן של ארבע ליגות מחוזיות בשלב זה או אחר: האחת בירושלים, השנייה בתל-אביב, השלישית ביהודה (מושבות הדרום) והרביעית בחיפה.

הליגה בירושלים אורגנה על ידי "התאחדות קבוצות הכדורגל בירושלים" שהייתה בחסותה של "מכבי" והכילה עם הקמתה אחת-עשרה קבוצות עבריות⁴⁰. מביטאון ה"מכבי" שבט תרפ"ה ניתן ללמוד שהכוונה הייתה כי ב"תחרות החבר" תתמודדנה עשר קבוצות, ארבע מהן בדרג הראשון ושש — בדרג שני, אך ידוע כי בסופו של

דבר התקיימה ליגה של שש קבוצות ירושלמיות: "הגיבור" א', "הגיבור" ב', "הצבי" א', "הצבי" ב', "מכבי" ו"הנשר"⁴¹.

גיליון זה מספר גם על מפעלי כדורגל נוספים שהתקיימו בירושלים: גביע נודד של הקבוצות העבריות, גביע נששיבי (ראש עיריית ירושלים) של כל הקבוצות בירושלים וגביע בריטי של דיס (על שם וינדהם דיס, מזכיר הממשלה הבריטית בארץ-ישראל באותה התקופה), שנועד למחלקות הממשלה השונות של הממשל הבריטי. ליגה בריטית זו הייתה הניסיון הבריטי הראשון בארץ-ישראל להקים ליגה לכדורגל, והיא נוסדה עוד בשנת 1920. התחלופה הגבוהה בפקידות הבריטית בשנים אלו גרמה להפסקת ליגה זו ולחידוש פעילותה רק בשנת 1925.⁴²

אין בידינו כמעט נתונים על תוצאות הליגות ועל משך קיומן, מלבד העובדה ש"מכבי" ירושלים זכתה בגביע ירושלים לקבוצות העבריות בשנת 1924 ו"הצבי" זכתה בשנת 1925.⁴³ עם זאת, ידוע לנו כי משחקי גביע ראש עיריית ירושלים התקיימו גם בשנים שלאחר מכן, שכן עיתון "דבר" מ-27 באפריל 1929 מספר כי קבוצת "הפועל" ירושלים זכתה בגביע זה ו"זהו הפעם הראשונה שקבוצה יהודית מחזיקה בגביע הזה".

התחרויות הראשונות בשיטת ליגה באזור תל-אביב נערכו בשנת 1923 בהשתתפות: "מכבי אבשלום" פתח-תקווה, "נורדיה" ראשון-לציון, "מכבי" תל-אביב, "מכבי" נס-ציונה, ו"הכוח" תל-אביב. ביטאון ה"מכבי" של טבת תרפ"ד מביא את כל תוצאות המשחקים ואת הטבלה בסוף הסיבוב הראשון:

"מכבי" תל-אביב היא זו שהובילה את הטבלה עם 12 נקודות (ששה ניצחונות והפסד אחד) ולשתי הקבוצות שלאחריה "איילה" תל-אביב ו"מכבי" נס-ציונה, היה מאזן דומה אך הפרש שערים קטן יותר. אחריהן בטבלה: "מכבי אבשלום" פתח-תקווה, "נורדיה" ראשון-לציון, "עפר" תל-אביב, "הכוח" תל-אביב ו"מכבי" רחובות שנטשה את התחרויות כבר בתחילתן.⁴⁴ אין בידינו מידע אם נערך סיבוב נוסף ומה אירע לליגה זו אחר כך. עם זאת, ידוע כי בסוף 1928 הייתה שוב ליגה מחוזית בתל-אביב — אך הקבוצות הן שונות: לצד "מכבי" תל-אביב ו"מכבי אבשלום" פתח-תקווה מופיעות בליגה זו "הפועל" תל-אביב ושלוש קבוצות בריטיות: בית החולים צריפין, קבוצה חדשה של "המעופפים" רמלה ו"האלחוט" צריפין.⁴⁵

בסוף שנת 1923 התארגנה לה ליגה נוספת במחוז יהודה, שכללה את ראשון-לציון, נס-ציונה, גדרה רחובות ועקרונ. ראשון-לציון היא זו שזכתה בליגה זו לפני

נס-ציונה, עקרון ורחובות, כשגדרה החלשה פרשה במהלך התחרויות. גם על ליגה זו אין לנו מידע נוסף.⁴⁶

גם בחיפה התקיימה ליגה מקומית, שהוקמה על ידי קצין אנגלי בשם הולמס, והיא כללה תשע קבוצות. אין אנו יודעים את רשימת הקבוצות בליגה, אך להבדיל מהליגות המחוזיות האחרות באותה התקופה היא כללה גם קבוצות לא עבריות. עיתון "הארץ" מ-3 במארס 1925 מציין כי הקבוצה העברית ה.ע.צ.ע. (התאחדות עולמית של צעירים עבריים) היא השנייה מבין התשע, ויש להניח, כי אילו קבוצה עברית הייתה מובילה את הטבלה הוא היה מציין אותה ולא את המקום השני. ידיעה נוספת בעיתון "הארץ" ב-15 במארס 1925 מדווחת על התמודדויות בין קבוצות חיפאיות, ואם אמנם היא מתייחסת לליגה האמורה, ניתן ללמוד כי בליגה זו השתתפה בנוסף לה.ע.צ.ע. גם "מכבי" חיפה, קבוצה גרמנית (כנראה מהמושבה הגרמנית) וכן "הפועל" חיפה שהייתה עדיין חלק ממרכז "מכבי". ידוע לנו על קיומה של קבוצה חיפאית ערבית נוצרית ששמה "הכרמל" וכן על קבוצת "פועלי הרכבת" שייטכן שהן היו הקבוצות הנוספות שהשתתפו בליגה זו.⁴⁷ העובדה שהליגה לא הייתה על טהרת הקבוצות העבריות הביאה, כנראה, למתח רב ולאלימות ובידיעה ב"הארץ" מ-3 במארס 1925 נאמר כי הקולונל הולמס החליט לבטל המשך קיום הליגה "מפני הקטטות והסכסוכים".

בסוף 1926 יזמו הבריטים שוב הקמת ליגה בחיפה, ו"דבר" מ-10 בנובמבר 1926 מספר כי קיתורש, סגן המושל, זימן "את כל הקלובים לכדורגל בעיר לשם ייסוד ליגה ספורטיבית". לפגישה באו שנים-עשר נציגים: אנגלים, ערבים ויהודים. הבעיה המרכזית הייתה במתח שהיה בין "מכבי" ל"הפועל" בעיר, שבא לידי ביטוי בתקופה ארוכה שבה "מכבי" החרים את "הפועל" בעיר. נציגי "מכבי" ו"הפועל" טענו כי הם חייבים לקבל אישור של המרכזים לשם הקמת הליגה. אין אנו שומעים עוד במשך תקופה ארוכה על "ליגה חיפאית", שכנראה התחדשה בשלב מסוים ואנו יודעים על קיומה בשנת 1928.⁴⁸

הגביע הארץ-ישראלי של 1928. עזיבתם של הכוחות הבריטיים את ארץ-ישראל כתוצאה מהרפורמה של הנציב פלומר, ובהם שחקני מחזיקת הגביע "המעופפים" רמלה, הביאה לכלל יזמה חדשה לארגון מחדש של משחקי גביע ארץ-ישראל. במארס 1928 נערכה ישיבה של באי כוח הקבוצות העבריות, הבריטיות והערביות כדי לארגן משחקי גביע ארץ-ישראל. הגביע עצמו נתרם על ידי חברת "כרמל

מזרחי", ולמשחקים נרשמו שתיים-עשרה קבוצות, מחציתן עבריות: "מכבי" ו"הפועל" תל-אביב, "הפועל" חיפה, "מכבי" חשמונאי ירושלים ו"הפועל" ירושלים. בנוסף, השתתפה קבוצת "כרמל" חיפה הערבית וחמש קבוצות בריטיות: נבחרת המשטרה הבריטית, נבחרת המשטרה הארצישראלית, "המעופפים" עזה, הנבחרת הצבאית של בתי החולים ו"המעופפים" רבת עמון (יש לזכור כי המנדט הבריטי על ארץ-ישראל כלל גם את עבר הירדן המזרחי). תוצאות המשחקים מצביעות בבירור על השינוי שחל בארץ בעקבות הצמצום בכוחות הבריטיים, שכן עליונות הקבוצות העבריות במשחקים אלה הייתה מכרעת. לגמר העפילו שתי קבוצות עבריות. האחת — "הפועל" תל-אביב שגברה ברבע הגמר על הנבחרת הצבאית של בתי החולים 1:3 (במשחק חוזר שכן הראשון הסתיים בתיקו 3:3), ובחצי הגמר על ה"מעופפים" עזה 0:1. השנייה — "מכבי" חשמונאי ירושלים, שניצחה במפתיע ברבע הגמר את הקבוצה החזקה של "מכבי" תל-אביב 2:3 ובחצי הגמר את "הפועל" חיפה 0:1.

משחק הגמר נערך במאי 1928 במגרש "מכבי" ביפו וצפו בו 5,000 צופים. "הפועל" תל-אביב גברה על "מכבי" חשמונאי 0:2 משערים של פוליאקוב ונודלמן. "מכבי" חשמונאי ערעה על תוצאות המשחק בטענה כי אחד משחקני "הפועל" תל-אביב (משה מאייר) שותף אף על פי ששמו לא היה רשום כחוק. ועדת הגביע קיבלה את הערעור, לא התחשבה במחאת "הפועל" תל-אביב שהסכימה למשחק חוזר, והחליטה לחלק את החזקת הגביע בין שתי הקבוצות. משחק זה, שהתקיים עוד לפני ההקמה הרשמית של ההתאחדות לכדורגל, נחשב כיום כמשחק הגמר הראשון של גביע ארץ-ישראל שהפך אחר כך לגביע המדינה. בתקופה המתוארת היא מהווה את שיאו של תהליך שהחל בניסיונות השונים שצוינו עד כה לארגן משחקי גביע ומשחקי ליגה בארץ-ישראל⁴⁹.

מפגשים ברמה הבינלאומית

התגבשות הכדורגל הארצישראלי בשנות ה-20 לא התמקדה רק במישור הפנימי הארצישראלי אלא היו לה גם היבטים ברמה הבינלאומית, שבאו לידי ביטוי באירוח של קבוצות מחו"ל, ובעיקר ביקורים של קבוצות כדורגל מארץ-ישראל אל מחוץ לגבולות ארץ-ישראל המנדטורית. שתי מטרות היו למפגשים הללו: במישור היהודי, נועדו המפגשים להדק את הקשר שבין יהודי ארץ-ישראל לבין

יהודי הגולה ולעשיית תעמולה לטובת היישוב היהודי בארץ-ישראל. קבוצה ארצישראלית המפגינה יכולת ספורטיבית הוא ביטוי מרשים לדימוי של היהודי החדש והשרירי המתהווה בציון והמשמש מקור של גאווה והזדהות.

במישור הבינלאומי, היו הביקורים הרבים של הקבוצות הארצישראליות מחוץ לגבולות המנדטוריים חלק מרצונו של היישוב העברי לזכות בלגיטימציה בינלאומית ובנדבך נוסף לבניית המדינה שבדרך. מרכיב נוסף וחשוב היה הרצון להדק את הקשרים עם ארצות ערב השכנות, מתוך מגמה להשתלב באזור ולמנוע עוינות ערבית על רקע היחסים המתוחים עם ערביי ארץ-ישראל⁵⁰. להלן נתייחס למפגשים הבינלאומיים של קבוצות הכדורגל העבריות בתקופה זו.

ביקורי "הכוח" וינה. קבוצת הכדורגל היהודית של "הכוח" וינה נחשבה באותם הימים כאחת מקבוצות הכדורגל הבכירות באירופה, וב-1925 היא אף זכתה באליפות המקצועית הראשונה של אוסטריה. בינואר 1924 הגיעה קבוצת "הכוח" לסיור משחקים בארץ-ישראל בעקבות הזמנת "מכבי" ארץ-ישראל.

בביקור זה קיימה הקבוצה שלושה משחקים: הראשון נערך במזג אויר גשום במיוחד כנגד "מכבי" תל-אביב והסתיים ב-1:5 לטובת "הכוח" (השער לטובת "מכבי" תל-אביב נכבש על ידי לאומי-לומק ששיחק בעבר ב"הכוח"). המשחק השני של "הכוח" התקיים בירושלים לעיני הנציב העליון, הרברט סמואל, כנגד קבוצה אנגלית שהורכבה מהקבוצות הבריטיות הבכירות בארץ-ישראל כמו "המעופפים" רמלה, נבחרת סרפנד, נבחרת הז'נדרמניה ועוד. במשחק זה ניצחה "הכוח" בתוצאה 0:3. המשחק השלישי נערך בחיפה כנגד נבחרת אנגלית מצפון הארץ, והסתיים בתיקו 1:1.

שנה אחת לאחר מכן, בינואר 1925, ביקרה שוב "הכוח" בארץ-ישראל. בביקור זה היא קיימה שני משחקים. בראשון שבהם היא גברה על הנבחרת של "מכבי", שהורכבה לאחר סדרה של תחרויות (הנבחרת כללה שישה שחקנים של "מכבי" תל-אביב, שלושה של "הצבי" ירושלים ושניים של "הגיבור ירושלים") בתוצאה 2:11. המשחק השני שנערך בירושלים היה כנגד קבוצה שכונתה בשם "נבחרת ארץ-ישראל" וכללה שחקנים אנגלים בלבד, שבו ניצחה "הכוח" בתוצאה 2:4. משחק נוסף עמד להיערך בחיפה, אך לא נערך מפני ש"מכבי" חיפה לא הספיקה לארגן אותו⁵¹. ביקור "הכוח" בארץ-ישראל היה אחד האירועים המעצבים בתולדות משחק הכדורגל בארץ-ישראל. חברי "הכוח" התקבלו בהתלהבות רבה שבאה לידי

ביטוי גם בדיווחי העיתונות העברית. ביקורים אלו היו אירוע הספורט הראשון שזכה לחשיפה רבה במיוחד, ואלפי צופים נכחו בכל אחד ממשחקיה⁵². התלהבות היתר לא נשאה חן בעיני רבים והביאה אף לביקורת נוקבת כלפי התופעה. למשל, ב-10 בינואר 1924 כתב משה סמילנסקי ב"הארץ": "כבוד ה'פוט בול' במקומו מונח. ואף כבודם של אנשי הספורט למיניהם... אבל לעשות את ה'פוט בול' לעגל ולהשתחוות לו, לעשות את הספורט 'לתורה' ואף להאמין בה — זוהי עבודה זרה. על הדרך הזאת לא תהיה תפארתנו".

לעומת זאת היו שהבינו את הפוטנציאל התעמולתי הרב, הן בעצם הפצת המפעל הציוני בגולה והן בעצם הפגנת כוח יהודי והשינוי של הדימוי היהודי בעיני הגויים באמצעות הספורט וטיפוח קבוצות כדורגל. ב-10 בינואר 1924 כתב משה גליקסון, עורך "הארץ", בעיתונו:

"בתנאי חייה של הגולה אשר על נהר דאנבה היה אולי הכוח מהפכת חיים גמורה, דוגמת המחרשה הראשונה בידו של האיכר העברי... כבודם של בעלי 'הכוח' ששחררו עצמם מחרפת העבדות הגלותית והרימו דגל של תחייה ועצמות לאומית, במקומו מונח".

ברוח דומה כתב צבי לוי ב-8 בינואר 1925 בעיתון "הארץ" בנוגע לביקור "הכוח": "נחוץ לנו גם בשביל הרמת מצב-הרוח המדוכא של אחי הנרדפים בארצות הגולה! 'הכוח' עושה זאת באומץ והתמסרות ואל נשכח 'הכוח'... הנהו התעמולה החזקה בשביל העם העברי... אין אומרים 'הכוח' ניצחה, אלא אומרים — הקבוצה העברית 'הכוח' ניצחה... ולא משחק הכדורגל היפה של 'הכוח' הוא העיקר... אלא הרושם העמוק שמשאירים אחריהם הבחורים האמיצים והגאים בכל מקום בואם שאינו אלא הדגשת הנוער העברי הבריא... הנושא ברמה את צבעי דגלו העברי".

ביקורי "הכוח" וינה הטביעו אפוא חותם בהיותם תרומה מכרעת להבנת הספורט כמכשיר תעמולתי ראשון במעלה. כל מערכת הביקורים של קבוצות עבריות בחו"ל הייתה במידה רבה תוצאה של ביקורים מתוקשרים אלה של קבוצת "הכוח" וינה⁵³. תרומה נוספת הייתה במישור המקצועי: הסטנדרטים שהציגה "הכוח" שינו את הגישה למשחק, להתייחסות לאימונים, לטכניקה ולרמת המתקנים, ואין זה מקרי, כי הניסיונות הארגוניים הראשונים למיסוד הכדורגל בארץ-ישראל ותחילת משחקי ליגות

מחוזיות ומשחקי גביע החלו בתקופה זו.⁵⁴

"מכבי" תל-אביב באירופה. הקבוצה הארצישראלית הראשונה שיצאה לביקור משחקים מחוץ לארץ-ישראל הייתה "מכבי" תל-אביב. יוסף יקותיאל יזם כינוס כללי של "מכבי" ארץ-ישראל ושל "מכבי" העולמי בירושלים (שמאוחר יותר יהפוך ל"מכביה"), ולשם כך הוא יצר קשר עם ראשי "מכבי" בווינה. הללו הסכימו להצעתו, והוחלט לערוך קודם כינוס הכנה של "מכבי" באירופה במקביל לקונגרס הציוני ה-14 שהתקיים בווינה באוגוסט 1925, ולקונגרס "מכבי" העולמי שהתכנס באותה השנה. מארץ-ישראל נשלחו לאירוע שבעה אתלטים וכן קבוצת הכדורגל של "מכבי" תל-אביב. עצם ארגון נסיעתה של קבוצה עברית לחו"ל עוררה ביקורת בטענה של "בזבז" ושל רמה בלתי מספקת, ומשום כך אין הצדקה לנסיעה מחוץ לארץ-ישראל. יקותיאל, שראה את הערך התעמולתי-לאומי של נסיעה זו, דחה ביקורת זו.⁵⁵

הקבוצה שיחקה תחילה בווינה, שם היא הפסידה ל"קבוצה עברית אוסטריית" (כנראה "הכוח" וינה) 5:1 ולאחר מכן המשיכה לצ'כוסלובקיה ולפולין. כל משחקה של "מכבי" תל-אביב היו כנגד קבוצות יהודיות של "מכבי" (כמו: "מכבי" ביאליסטוק, "מכבי" ורשה, "הכוח" לובלין וכדומה), מלבד משחק אחד כנגד קבוצה צבאית בביאליסטוק ושני משחקים נגד קבוצה מקומית בצ'נסטוכוב. בחירה זו של יריבים מעידה על התכלית התעמולתית-ציונית של ביקור זה. מתוך עשרים משחקים היא זכתה בשלושה-עשר, סיימה ארבעה בתיקו ונוצחה בשלושה. אין בידינו מידע מפורט על מסע זה, אך ידוע לפחות כי אחד המשחקים שהתקיים בצ'נסטוכוב הסתיים בתקרית אנטישמית, כששחקני "מכבי" תל-אביב הותקפו על ידי קהל מקומי וחולצו בעזרת התערבות המשטרה.⁵⁶

"מכבי הגיבור" חיפה בארצות-הברית. היזמה להזמנת הקבוצה נעשתה על-ידי אמרגן אמריקני, שביקש להתחרות בעמיתו שהזמין לפני כן את קבוצת "הכוח" וינה לארה"ב. הצלחת ביקורה של הקבוצה הווינאית בארה"ב הולידה את הרעיון להביא קבוצה יהודית נוספת לשם. מכיוון שרמת הכדורגל בארץ הייתה ירודה, הוחלט כי הקבוצה שתישלח תהיה "מכבי" חיפה, שתתוגבר בשחקנים יהודיים מהונגריה, שחלקם הורחקו מהליגה מסיבות שונות (ויש להניח, כי בעיקר בגלל אנטישמיות). היה ברור כי שחקני החיזוק מהונגריה לא הצטרפו מסיבות אידיאולוגיות — דבר שהביא למחלוקת חריפה בין התאגדות "הפועל" החדשה לבין הסתדרות "מכבי"

בארץ-ישראל, שכן פרשת שחקני החיזוק הייתה טענה חותכת בדבר ה"מקצוענות" הפושה ב"מכבי".

בחודשים אפריל ועד מאי 1927 הייתה עיתונות התקופה מלאה בפולמוס סביב מסעה של הקבוצה. מרכז "הפועל" (שקיבל תמיכה מפתיעה בסוגייה זו מחבר הנשיאות של "מכבי" העולמי ארנסט סימון) קבל על כי הנושא "הולך ולובש צורה חברתית העלולה להזיק לתנועת הספורט הצעירה של ארצנו" ופנה ל"מכבי" לנקוט את כל האמצעים למנוע את "הסימנים של הפרופסיונליות". מרכז "מכבי" הבהיר כי השחקנים לא יקבלו תשלום, אך "מובן מאליו שהמשחקים יקבלו אילו סכומים להוצאות".

במכתב מנומק ב"דאר היום" ב-12 במאי 1927 הבהיר חיים ויסבורג, מנהל קבוצת "מכבי" חיפה, כי השחקנים מהונגריה הם ציונים ובאו לארץ-ישראל רק מתוך "רגש של חובה ואת זאת אנו יכולים להוכיח". אין כל פסול בשימוש ב"כוחות הטובים בגולה" ולנסיעה יש, לדבריו, ערך לאומי, שכן "סוף סוף תופיע משלחת מארץ-ישראל אשר לא תבקש נדבות ותהיה בכך עדות שהציונות השיבה גם את השרירים היהודים ותגדיל את כבוד היהדות בעיני הגויים". עמדה זו של ויסבורג קיבלה את מלוא הגיבוי של מרכז "מכבי", שהצהיר מפורשות כי השחקנים לא יקבלו שכר. בעקבות זאת צורפו שחקני חיזוק נוספים אחדים מארץ-ישראל (כולל ינה שטרן שהיה אז כוכב "הפועל" חיפה), ובמאי 1927 יצאה הקבוצה למסע משחקים בארה"ב.

קבוצת "מכבי" חיפה עזבה את הארץ בסוף מאי 1927 וחזרה באוגוסט של אותה השנה. מסעה של הקבוצה תואר בהרחבת יתר ולעתים קיבל אף כותרות ראשיות בעיתון היומי "דאר היום" הלאומי, שבימים כתקנם המעיט מאוד בהתייחסותו לספורט בארץ-ישראל. הדיווחים ל"דאר היום" נכתבו ישירות על-ידי מנהל קבוצת "מכבי" חיפה, חיים ויסבורג, והיו מלאי התלהמות ותיאורים שנטו להגזמת יתר. כך, לדוגמה, תיאר ויסבורג בפאתוס רב את קבלת הפנים "הנהדרה למכבי" בניו-יורק וסיפר: "שעות רבות עמד הקהל הרב וחיכה לאנייה... אבל בייחוד גדולה הייתה ההתלהבות של אלפי ורבבות העומדים בחוף כשירדו כל החברים מהאנייה. הקהל הרב פרץ בתרועות שמחה ושר עם התזמורת הגדולה את התקווה". בניו-יורק התקבלה הקבוצה על ידי ראש העיר כשבדרכה לפגישה "נסעה במכונית בעלת שתי קומות מלווה בתזמורת... בכל מקום שעברה מכוניתנו נעכבה התנועה והקהל

המגוון של ניו-יורק הראה את אהדתו אלינו". לפני בניין העירייה התאסף, על פי ויסבורג, קהל של עשרת אלפים איש וללא צניעות יתר הוא מעיד על נאומו כך: "קולו האדיר צלצל למרחקים לקול זמזום מכונת הפילם והצלמניות".

"מכבי" חיפה שיחקה בארה"ב אחד-עשר משחקים. משחקה הראשון בניו-יורק נגד קבוצת "אול סטאר" הסתיים בניצחון 4:5, ועל פי ויסבורג: "ניצח ה'מכבי'. ניצחה ארץ-ישראל במלחמתה הראשונה נגד אמריקה. אבן כבדה של פחד לכבודה של ארץ-ישראל — נגולה מעל לבנו...". ויסבורג סיפר כי נכחו במשחק 27,000 צופים נלהבים ששמחתם לא ידעה גבול. ההמון פרץ לחדרי ההלבשה, חיבק את השחקנים "למרות הרפש והטיט שנתלכלכו בו בעת המשחק". אחד הרבנים מניו-יורק אף טען: "גדולה פעולתם של בחורים אלה כהנחת תפילין יום יום".

המשחק השני כנגד קבוצת "ג'אנט בית לחם" הסתיים בתיקו 1:1, לאחריו נוצחה הקבוצה בשיקגו כששיחקה נגד קבוצה ששמה "פול קמישן" 4:1, ובמשחק נוסף בניו-יורק לקבוצת "אינדיאנה פלורנג". הפסד זה תואר על ידי ויסבורג כ"יום אבל ליהדות ניו-יורק", שכן הקבוצה המקומית נחשבה, לדבריו, ל"קבוצה אנטישמית". ניצחונות נוספים של הקבוצה היו על אטלנטיק-סיטי (2:4), על פילדלפיה (2:6) (ניצחון שזכה לכותרת ראשית ולתיאור הזה: "אלפי איש הצטופפו ברחובות וקשה היה למכונת ה'מכבי' לעבור"), על קליוולנד (1:3) ועל ברוקלין (1:2). הקבוצה נוצחה בשלושה משחקים נוספים: כנגד ברוקלין וונדרס (2:0) שיקגו (6:3) ודטרויט (2:1). סה"כ ניצחה הקבוצה בחמישה משחקים, נוצחה בחמישה וסיימה אחד בתיקו.

מסעה של "מכבי" חיפה הסתיים בקול דממה דקה. על פי ציפיות המקטרגים, נשארו אמנם השחקנים ההונגריים וחלק מהשחקנים הארץ-ישראלים בארה"ב. באסיפת חברי "מכבי" חיפה שתיאורה הובא ב"דאר היום" ב-6 בספטמבר 1927 מסר חיים ויסבורג דו"ח שעמד בסתירה מוחלטת לתיאורו המתלהמים בעיתון בחודשים הקודמים. התברר כי מספר הצופים לא היה גדול, וזאת עקב חוסר הפופולריות של המשחק בארה"ב. הקבלן הונה את הקבוצה, והיא נאלצה לפנות להסתדרות הציונית בארה"ב כדי לקבל סיוע שיאפשר לה לסיים את ביקורה. מסקנתו העיקרית של ויסבורג הייתה זו: "אין כדאי לנסוע יותר לאמריקה לא מן הצד הכספי ואף לא מן הצד הרוחני שבדבר", וכן: "בעתיד עלינו להופיע בכוחות עצמנו"⁵⁷.

משחקים בארצות ערב. לאורך כל תקופת המנדט נוצר קשר בין הקבוצות הארצישראליות לבין קבוצות בארצות ערב השכנות, מצרים, סוריה ולבנון, וזאת בניגוד לניתוק שהיה בקשרי הספורט שבין הערבים והיהודים בארץ-ישראל, בעיקר משנות ה-30 ואילך. תרמו לכך לא מעט הקרבה הגיאוגרפית, קשרי התחבורה הנוחים והעובדה שספורטאי ארץ-ישראל זכו ליחס הוגן ולעתים אף אוהד, בעיקר במצרים. אין להתעלם מהעובדה כי מדובר עדיין על מדינות שהיו בחסות המעצמות בריטניה וצרפת, ולא במדינות לאומיות עצמאיות. יוסף יקותיאל מציין בזיכרונו את הקשרים הטובים שיצר במצרים עם גורמים רבי השפעה שמאוחר יותר אף יסייעו לארץ-ישראל להתקבל לפיפ"א.

הקשרים בשנים אלה היו עדיין ראשוניים ולא רבים. קשר הכדורגל הראשון הידוע לנו עם מצרים היה עם יהודי ארץ זו. ביולי 1925 ביקרה בארץ קבוצה של "הצופים" אלכסנדריה וקיימה משחקים אחדים כנגד קבוצת עבריות אחדות. בין היתר, הם נוצחו על ידי "מכבי" תל-אביב 5:3 וניצחו את "הפועל" חיפה 1:3. באפריל 1927 ביקרה בארץ קבוצת הכדורגל המצרית-יוונית "רמלה-אטיס" וניצחה את "מכבי" תל-אביב 0:1, ובנובמבר 1927 ערכה קבוצת "מכבי" חשמונאי ירושלים ביקור באלכסנדריה ובקהיר. היא נוצחה על ידי "זמלאק" קהיר בשיעור 5:2, ומשחק שני שקיימה בקהיר הסתיים, כנראה, בתיקו 1:1.⁵⁸ במארס 1928 יצאה לראשונה גם קבוצה של "הפועל" מחוץ לגבולות ארץ-ישראל. הייתה זו קבוצת "הפועל" חיפה, שהוזמנה להתמודד עם קבוצת האוניברסיטה האמריקנית בבירות, וניצחה אותה בתוצאה 1:4.⁵⁹

הנבחרת שלא נסעה לאנגליה. בשנת 1928 נעשה ניסיון ראשון להרכיב נבחרת כדורגל עברית שתציג את ארץ-ישראל. היזמה לכך באה מצדו של סר אלפרד מונד (לורד מלצ'ט) שביקר בארץ-ישראל והודיע ביוני 1928 כי הוא מוכן להקציב 2000 לירות לטובת נבחרת עברית שתסייר באנגליה ותערוך תחרויות עם קבוצות בריטיות חזקות. נציגי "מכבי" ו"הפועל" החלו לפעול לצורך זה בשני מישורים: האחד — ארגון משחקי גביע על שם "מונד", שבהם השתתפו ארבע הקבוצות שנחשבו לבכירות בארץ-ישראל: "מכבי" תל-אביב, "מכבי חשמונאי" ירושלים, "הפועל" תל-אביב ו"הפועל" חיפה. המשחקים נערכו בשיטת ליגה שבה כל קבוצה התמודדה פעמיים זו כנגד זו. הטורניר נסתיים בסוף יולי וזכתה בו, ללא כל הפסד, קבוצת "הפועל" תל-אביב.⁶⁰

השני — הקמת שלוש ועדות להכנת הנבחרת: ועדה מרכזית, ועדה מקצועית וועדה אדמיניסטרטיבית. הוועדות נפגשו באופן סדיר, ופרוטוקולים אחדים מדיוניהן נשמרו. מתברר כי חילוקי הדעות, שעתידיים להצמיח שנים רבות לאחר מכן את שיטת ה"פיפטי-פיפטי", באו לידי ביטוי כבר בשלב הזה. כל מרכז שאף להכליל מספר גדול יותר מאנשיו במשלחת שהייתה אמורה להיות של שמונה-עשר חברים. בלטה במיוחד עמדתם של אנשי "הפועל", שטענו כי עדיפותה של "הפועל" תל-אביב מחייבת מתן ייצוג גדול יותר לשחקני קבוצה זו. בנוסף לעימותים השונים בוועדות על רקע עניינים טכניים הקשורים להכנת הקבוצה (כמו: סכסוכים בעניין הנפות הדגל העברי והאופן שבו תיקבע הנבחרת), הותקפה נסיעת הקבוצה בעיתונות. מאיר בניהו ב"הארץ" ושמעון סאמט ב"דבר" טענו כי רמת הכדורגל בארץ-ישראל אינה מספקת, והתוצאות עלולות לבייש את הספורט העברי. נראה כי היה צדק רב בטענתם, שכן אם מטרת הנסיעות של קבוצות עבריות היא בעיקרה הפגנת כוח ותעמולה — משחקי נבחרת ארץ-ישראל נגד קבוצות בריטיות בכירות, כמתוכנן, הייתה עלולה רק להסב נזק תדמיתי לאור יחסי הכוחות. בישיבת מרכז "הפועל" שנערכה ב-5 באוגוסט 1928 הוחלט לדחות את הנסיעה בשנה אחת, ובינתיים לפנות ללורד מונד כדי שיביא מאנגליה מאמן, שיכין במהלך השנה את הנבחרת. מן הראוי לציין כי אנשי חיפה, ובראשם אבא חושי, טענו כי דחייה של שנה אחת לא תשנה מהותית את המצב. נראה, כי החלטה זו סתמה את הגולל על ההכנות. מאמן מאנגליה לא נשלח, והפרשה ירדה לבסוף מסדר היום⁶¹.

פוליטיקה ואלימות במגרשים

שנות ה-20 היו השנים שבהן עוצב אופיו הפוליטי של היישוב היהודי בארץ-ישראל. הדבר בא לידי ביטוי בהתגבשותם של המחנות הפוליטיים השונים: המחנה הפועלי, שכלל מפלגות שונות והקים מסגרת-על של הסתדרות כללית; המחנה האזרחי, שדגל ביזמה פרטית ובמשק קפיטליסטי ובתוכו צמחה גם המפלגה הרביזיוניסטית; המחנה הדתי; והמחנה העדתי. המחנות הפוליטיים נאבקו זה בזה על צביונה של החברה המתהווית בארץ-ישראל, והקימו כל אחד מוסדות משלהם (קופות חולים, ארגונים צבאיים, זרמים בחינוך ועוד) שהיו בעלי זהות פוליטית מוגדרת. הקמת המחנות לוותה בעוינות, ובמחלוקות רבות שהיו גם הנושא המרכזי שעלה לדיון בקונגרס הציוני ה-14 שהתקיים בווינה באוגוסט 1925.

היחסים בין המחנות הפוליטיים היו גם אחת הסיבות המרכזיות להקמת "הפועל". לכשהוקמה אגודת "הפועל" בחיפה הייתה כוונתה המקורית לפעול במסגרת עצמאית בתוך "מכבי". המתח הפוליטי ביישוב הוא אחד הגורמים שהביאו לניתוק מ"מכבי" ולהקמת התאגדות ספורט עצמאית לפועלים. הסתדרות "מכבי" לא התכוונה מלכתחילה להיות הסתדרות פוליטית, והקמת "הפועל" דחקה אותה במידה רבה, על כורחה, לעבר המחנה האזרחי. הניסיונות השונים של "מכבי" למנוע את הפילוג לא עלו יפה על רקע העוינות והחשדנות בין הצדדים⁶².

ענף הכדורגל היה לאחד הביטויים המרכזיים ביותר לעוינות שמצרה בין המחנות. הכדורגל הפך באותם השנים לענף הספורט הפופולארי בארץ, והיה עניין רב במיסוד ובקיום תחרויות סדירות. עם זאת, ככל שהתמודדויות התמסדו, התגברו עוד יותר ביטויי העוינות, וגבר הקושי לקיום יחסי ספורט סדירים בענף. העוינות באה לידי ביטוי באלימות רבה של שחקנים ושל אוהדים במשחקים עצמם, ובסכסוכים רבים בין האגודות על רקע סוגיות שונות שליבו את היצרים. לא מפתיעה העובדה כי בשנים אלו הייתה גם ביקורת רבה בנוגע לכל הנעשה בענף הכדורגל, ולא מעטים הסתייגו מן "ההיסטריה" המלווה באלימות שהייתה סביב משחק זה.

תקריות אלימות במגרשים. מפגשי הכדורגל בין "מכבי" ל"הפועל" (בעיקר בתל-אביב ובחיפה) נעשו במקרים רבים זירה אלימה של אוהדי הקבוצות, והם לוו במתיחות רבה אף בין השחקנים במגרש. תקריות בין אוהדים הן אמנם חזיון נפרץ במגרש הכדורגל, אך דומה שכאן קיים ממד נוסף שבו מגרש הכדורגל נתן "הכשר" לפרקן של זעם פוליטי שבנסיבות אחרות קשה היה להביאו לידי ביטוי. ביטויים רבים לתופעה זו הופיעו בעיתוני התקופה שבהיותם לעתים קרובות, בעלי עמדה פוליטית, נטו תמיד להאשים באלימות את הצד שכנגד, להעצים את האלימות של הצד השני ולהמעיט בערך האלימות אם היא באה מן הצד שלהם.

להלן יובאו דוגמות אחדות לביטויי אלימות אלה בשנים הנדונות. כבר צוין לעיל, כי האלימות במגרשים הביאה לכך שהבריטים הפסיקו את משחקי "הליגה החיפאית" שהם עצמם יזמו את הקמתה. נראה כי הפסקת הליגה לא מנעה את האלימות במגרשים בחיפה ו"דבר" מ-18 באוגוסט 1925 מתלונן על "התנהגותם הפראית של חברי ה.ע.צ.ע" במשחק כנגד "הפועל" חיפה. השבועון הרביזיוניסטי "הצפון" שהופיע בחיפה בשנים אלה, וראה עצמו יריב של תנועת הפועלים בחיפה ושל בת

טיפוחיה קבוצת "הפועל", כותב על "ספורט ופוגרומים" בחיפה ומספר לקוראיו ב-9 באפריל 1926:

"אין לך שבת שלא תקרנה מהומות על מגרש 'הפועל'. אין לך שבת שלא ירגישו חובבי הספורט האמיתיים בחרפה המעטה על הספורט העברי על ידי התנהגותם הבלתי חוקית של המשחקים. הגיע הדבר כמעט לידי פוגרום. שוטרים רוכבים מצאו להם הזדמנות לפרוץ בין הקהל הסוער ולהלום במקלותיהם על ימין ועל שמאל... על ידי התנהגות מעין זו יהפוך הספורט לשדה קטל או זה גרוע יותר לפוגרום של ממש. ואופייניות במקרה זה הן קריאות הקהל העברי בשעת המשחק ... 'פצע אותו', 'הרוג אותו' וכל זה כמובן בשפת מוסקבה הקדושה".

ב-30 במאי 1925 נכתב ב"דבר" כי המשחק שבין "מכבי" תל-אביב ל"הפועל" חיפה "התנהל מתוך נצחנות שלא לכבוד הספורט והופסק פעמיים על ידי קטטות בין הצדדים". ב"דאר היום" ב-4 ביוני 1926 מתלונן צבי לוי, בעל הטור "במה חופשית", על ה"יחס הפרוע מצד אנשי 'הפועל' במשחק של 'מכבי' כנגד 'הפועל' תל-אביב. לטענתו, גם "האנגלים שהתמודדו כנגד 'הפועל' התלוננו על פראותם ותמיד חזרו עם פצועים; 'הפועל' נוקט טכניקה משוכללת של פציעת המשחקים המתנגדים". מכתב למערכת "הצפון חיפה" ב-25 באותו החודש מתלונן על האלימות ההדדית של "מכבי" והפועל", ולדבריו מדובר על "מלחמת אגרופים שעדי ראה יוכיחו שאף התחרויות בין קבוצות עבריות לקבוצות אנטישמיות לא ירשו לעצמן התנהגות גסה כזאת".

משחק אלים במיוחד התקיים בספטמבר 1926 בין "הצבי" ירושלים לבין "הפועל" חיפה, ושני העיתונים הלאומיים "הצפון חיפה" ב-29 בספטמבר ו"דאר היום" ב-3 באוקטובר מאשימים את "הפועל" ואת אוהדיו באלימות הקשה. "דאר היום" מספר: "הקהל שרובו היה פועלים התפרץ אל המגרש והפריע את המשחק שנפסק כ-10 רגעים לפני הגמר. אחדים מחברי 'הצבי' והשופט הוכו באגרופים ובמקלות ונפצעו פצועים קשים וקלים. יתר חברי 'הצבי' נמלטו אל נפשם".

ה"צפון חיפה" מוסיף כי שחקני "הפועל" השתתפו בתגרה, ושניים משחקני "הצבי" נפצעו עד זוב דם". שניים משחקני "הפועל" היו אלה שהתנפלו על השופט מאחוריו והכוהו ב"אכזריות פראית". שחקני "הפועל" הוכיחו, לדבריו, "עד כמה שהוא רחוק כמטחוויו קשת מלעמוד במערכת הכבוד של עולם הספורט", ולכן הוא

ראוי ל"יחס של שאט נפש ובז מצד הקהל הרחב".
מגרש הכדורגל של חיפה ממשיך לספק דוגמות של אלימות גם אחר כך והוא מקור להאשמות של "הצפון חיפה". ב-20 באפריל 1927 מספר העיתון על משחק שהתקיים בין נבחרת שהורכבה משחקני "מכבי" תל-אביב וירושלים כנגד "מכבי" חיפה. בסוף המשחק "פרץ הקהל אל המגרש ואחדים משחקני 'מכבי' נהדפו והוכו על ידי כנופיות בריונים שהכריזו על עצמם בתור 'חובבי הפועל'".
ב-8 באוגוסט 1927 מספר ה"ארץ" על תקרית, שבה התקוטטו ביניהם שחקן של "הפועל" חיפה ושחקן של "מכבי". אחותו של שחקן "מכבי" פרצה למגרש, ובמטריה שבידה הכתה את שחקן "הפועל", וזה גרם להתלהטות הרוחות ולמהומה במגרש. תגובת "מכבי" חיפה שפורסמה ב"הארץ" ב-15 באוגוסט מעלה תמיהה כיצד זה טוען העיתון כי תקרית זו התחוללה "רק בפחד שהפילה השמשייה של בחורה שיצאה להגן על אחיה מתוקפיו הרבים ונגד בחורים חזקים למדי" ולטענת "מכבי" חיפה מדובר כאן על "התפרצות שלא הייתה הראשונה בחיפה".
התנהגות אלימה זו, שרק דוגמות ממנה הובאו כאן, אשר נמשכה גם בשנים לאחר מכן, עוררה דאגה אצל רבים, וביטוי לכך ניתן לראות במאמר מ-28 בפברואר 1929 שנכתב בידי שמעון סאמט, כותב מדור הספורט של "דבר" (שלימים יעשה זאת ב"הארץ"). לדבריו של סאמט:

"לאט לאט ההתחרויות בכדורגל עלולות להיפך להופעה פומבית מרעושה ומסוכנת מעין מלחמת שוורים בזעיר אנפין... מתגברת צרות העין של חסידי הקבוצות והנגררים אחריהם... מה עצוב להסתכל בכל התחרות הנערכת בין הקבוצות העבריות. שנאה פרועה וחרחור הריב העלולים לסכן את חיי האדם ולהשניא את הספורט גם על אלה שאוהדים לו".

לדעתו של סאמט, הגורמים לכך הם התחרותיות שהביאו עמם משחקי הגביע למיניהם, וההבדלים המעמדיים והחברתיים בין הקבוצות. המשחקים נערכים ב"אטמוספירה מתוחה... הקהל מתפרץ אל המגרש, תופעה העלולה להיות גורם מסוכן מאוד". לדעתו של סאמט, האלימות היא גם תוצאה של הסתה של "מכבי", שהתנגדה מלכתחילה להקמתה של "הפועל". סאמט מציע לגלות סובלנות הדדית בין הצדדים, ולדעתו:

"יש לקשור קשרים בריאים ובעלי ערך עם הצד השני. ירידת קבוצה זו או מפלטה אינה צריכה לגרום מדנים ושנאה. יש לעקר את הרעה הזו משרשה

כי סכנה בה".

זו מסקנה שלא מומשה בזמנו והיא רלוונטית עד היום.

עימותים בין האגודות. העימות הפוליטי לא בא לידי ביטוי רק במגרשים עצמם, אלא לווה בעימותים רבים מאוד בין האגודות סביב אירועים שהיו להם נגיעה ישירה למשחק הכדורגל. כמו במגרשים עצמם, העוינות בין אגודות "מכבי" ו"הפועל" באה לידי ביטוי בעיקר בחיפה ובתל-אביב, וראינו כבר לעיל כי מעבר "אלנבי" תל-אביב ל"הפועל" ונסיעת "מכבי" הגיבור חיפה לארה"ב עוררו חילופי האשמות, בעיקר נוכח העובדה שאגודות "מכבי" הואשמו בשני המקרים ב"מקצוענות".

העימותים בין "הפועל" ו"מכבי" חיפה החלו כבר עם הקמת "הפועל". עוד בשלב ש"הפועל" היה עדיין חלק מ"מכבי", התעוררו בחיפה מחלוקות על רקע סירובה של "מכבי" לאפשר ל"הפועל" להשתתף בליגה החיפאית, ועל רקע רצונה לחזק עצמה בשחקנים משורותיה של "הפועל". לאחר פרישת "הפועל" מ"מכבי" סירבו שחקני "מכבי" בחיפה להתמודד כנגד "הפועל", בטענה שבהתאם לתקנות "מכבי", אין להרשות לאגודה השייכת להסתדרות זו לשחק עם אגודות עבריות אחרות. קבוצת "הפועל" חיפה נאלצה לחפש לה יריבות בריטיות וערביות.⁶³

ב-20 במאי 1926 (חמישה ימים לאחר הקמת ההתאגדות הארצית של "הפועל") נחתם הסכם בין "מכבי" ו"הפועל" בחיפה. על פי ההסכם שנקבע לחודשיים, הותר לאגודות "הפועל" בחיפה להתמודד עם קבוצות "מכבי" ו"הובע רצון שבמשך שני החודשים האלה על מרכז 'הפועל' ו'מכבי' למצוא בסיס לעבודה משותפת".⁶⁴ יומיים לאחר הסכם זה התקיימה התמודדות בין "הפועל" חיפה ל"מכבי" הגיבור, שנסתיימה, ללא אירועים מיוחדים, בניצחון "הפועל" 0:3. משחק הגומלין שנערך ב-5 ביוני 1926 הופסק, וזאת לאחר ששחקני "מכבי" עזבו את המגרש כמחאה על החלטת השופט. הקהל דרש את כספו, אך גזבר "מכבי" נטל את מחצית הסכום מהקופה על פי ההסכם שנקבע קודם. על רקע זה הוגשה תביעה של "הפועל" לבית המשפט השלום העברי בחיפה. משפט זה עורר עניין רב ואף זכה לחשיפה רבה בעיתונות התקופה. בית המשפט פסק כי על "מכבי" להחזיר את הכסף. "מכבי" לא מילא אחר ההוראה וננזף על ידי בית המשפט.⁶⁵

תביעה אחרת לבית המשפט בחיפה על ידי "הפועל" הייתה נגד העיתון הלאומי הרביזיוניסטי "הצפון חיפה", שנקט נימה עוינת כנגד "הפועל". כך, למשל, טען

העיתון ב-3 בדצמבר 1926 כי מועצת פועלי חיפה מנסה למשוך אליה שחקנים מ"מכבי" עבור תשלום. טענה זו נדחתה בתוקף ב"דבר" ב-16 בדצמבר. ב-8 במאי 1927 טען "הצפון" חיפה כי "הפועל" ביקש מהקבוצה היוונית-מצרית "אטיס" שביקרה אז בארץ לא להתמודד עם "מכבי" החשוד ב"מקצוענות". נראה כי מה שהפריע לאנשי "הפועל" הוא לא תוכן ההאשמה, אלא עצם האשמתם ב"מלשינות". המשפט הסתיים בפשרה: "הצפון" חויב בהוצאות המשפט משום ש"גרם נזק", אך לא חויב בהוצאת דיבה ב"כוונה רעה"⁶⁶.

עימותים והחרמות הדדיות היו גם מנת חלקם של "הפועל" ו"מכבי" בתל-אביב. מאז מעבר שחקני "אלנבי" ל"הפועל" נמנעו אנשי "מכבי" להתחרות ביריבתם העירונית. חרם זה התקיים רק בתל-אביב, וקבוצות "מכבי" האחרות לא היו מעורבות בו. תקרית ראויה לציון התרחשה בדצמבר 1927. קבוצה בריטית ששמה "הר ציון" הוזמנה לשחק בתל-אביב, וכל אחת מהקבוצות טענה לחוזה עמה. אי ההבנה הביאה להפצת כרוזים של "חובבי ספורט" בתל-אביב, שהאשימו את "מכבי" ברמאות, ולתגובה נזעמת של "מכבי" תל-אביב בעיתון "הארץ" ב-15 בדצמבר.

החרם הסתיים בפברואר 1928 וייתכן כי ההיערכות לקראת משחקי הגביע הארצישראלי החדשים תרמה לכך. ב-14 בפברואר 1928 התפרסם ב"דבר" מכתב של שתי האגודות על משא ומתן המתנהל ביניהן, וב-29 באותו החודש תיאר העיתון את המפגש הראשון בין הקבוצות שנסתיים בניצחון "מכבי" 3:0.⁶⁷

פרשה מעוררת מחלוקת נוספת הייתה סביב הנפת הדגלים במגרשים. ב-17 ביולי 1927 התפרסמה ידיעה ב"דבר" על משחק בין "הפועל" חיפה לבין "מכבי" תל-אביב (במסגרת גביע "מונד" לקביעת הנבחרת שעמדה לנסוע לאנגליה), ובו נזף הכותב באנשי "הפועל" על שלא התירו לאנשי "מכבי" תל-אביב להניף את דגלם, אך טען גם כי הדבר בא כתגובה על כך שאנשי "מכבי" תל-אביב, שבועיים קודם, מנעו מ"הפועל" חיפה להניף את דגלם במשחק של "הפועל" חיפה כנגד "מכבי" חשמונאי שהתקיים במגרש "מכבי" תל-אביב.

ב-29 ביולי הגיב ועד "מכבי" תל-אביב בעיתון "דבר" על ידיעה זו, כשלטענתו, הדגל שהונף במגרש היה הדגל הלאומי, ומכיוון של"מכבי" ירושלים לא היה דגל משלה, סירבו המארחים להניף את דגלה של קבוצה אחת בלבד. סכסוך זה לא היה רק סכסוך תמים של הנפת דגלים, שכן אגודות "מכבי" שונות השתמשו בדגל

הלאומי כדגלם, וסירוב אנשי "הפועל" נתפס בעיני אנשי "מכבי" כחילול הדגל הלאומי וכהעדפת הדגל האדום המעמדי על פניו. אנשי הוועדה שטיפלה בנסיעת הנבחרת לאנגליה חששו כי פרשת הדגל תסכן את נסיעת הנבחרת, וקיימו ב-27 ביולי דיון מקיף בפרשת הדגל. בסופו של דבר, התקבלה הצעתו של אבא חושי, איש "הפועל", שעל פיה יונף הדגל הלאומי בכניסה למגרשים ודגלי האגודות מ"שני עברי הטריבונה". אנשי "מכבי" לא הסתפקו בכך והציעו גם הקמת ועדת בוררות, שכנראה, לא הוקמה למרות הסכמת "הפועל"⁶⁸.

ביקורת על העיסוק בכדורגל. הפופולאריות הרבה שצבר משחק הכדורגל בשנים אלה עוררה ביקורת לא מעטה. היצירות, האלימות וההיסטריה שהתפתחו סביב המשחק הביאו לכך שרבים ראו את נזקו רב מתועלתו, וכבר ראינו קודם את הוויכוח שנסב בעניין זה סביב ביקור "הכוח" בארץ-ישראל.

אופייני לוויכוח זה הוא מאמר ששמו "כדורגל והנוער: השפעת כדורגל על בריאות הנוער" החתום על ידי י. ל. שפורסם ב"דאר היום" ב-2 ביולי 1924. הכותב משבח את העיסוק בהתעמלות ובספורט, אך טוען כי יש להבחין בין ההתעמלות לבין "ההתחרות והיצר הלוהט" של הכדורגל "המפתח ומרגיל לקיצוניות וגם לגסות". לדבריו, "שיגעון הפוטבול יצא מכל גדר וגבול עד שעלול הוא לסכן את בריאות ילדינו".

ביקורת נוקבת במיוחד על הכדורגל התפתחה אצל חברי "הפועל", שכן בנוסף לביקורת ה"רגילה" על האלימות והעיסוק המופרז בו, ראו רבים במשחק ובכל הכרוך בו, ניגוד לערכי ספורט הפועלים שלמענם הוקמה התאגדות "הפועל". דוגמה אופיינית לביקורת זו ניתן לראות במכתב לעיתון "דבר" מ-9 ביוני 1926 של מ' בן שבח הכותב:

"בולמוס כדור הרגל שתקף את הנוער הארצישראלי הולך ודבק בפועל בעיר ובכפר. הקיבוץ והבודד מוסרים את שעות הפנאי שלהם בשבתות ובחגים לבעיטה. רגילים להצדיק את הספורט בשאיפה לגוף בריא. מלבד מה שגם הרופאים מסופקים בתועלת זו... הרי ידוע לכל שהספורט הוא יליד ביתם של אנשים הולכי בטל ששריריהם אינם עמלים והם הולכים ונשחקים. כלים לאימוץ שרירים זקוק "הפועל" והלא כאב כבר את כאב ההסתגלות ולמה לו להיגרר אחר השטחיות והקלות שבמשחקים? אולם אם התועלת הגשמית מסופקת ההפסד הרוחני שבדבר הלא ודאי הוא. השבוע עובר על הפועל בעבודה או בדאגה לה ואין שעתו פנויה לדבר שבדפוס... ובבא יום המנוחה

הוא מוקדש לספורט!

שאתה מסתכל בשבתות איך הקהל נותר לאלפיו להתחרות תוקף אותך צער והרהורים קשים עולים במוחך כעל השטחיות ההולכת ותופסת את הציבור שלנו. האם אין טוב למסור שעות אלה לספר רציני?... ועדת התרבות הדואגת לספר דווקא מה ראתה על ככה לשים את ראשה בין מרבי המשחק בארץ-ישראל. יבעט מי שיבעט בכדור. בעיטתנו בו צריכה להיות בעיטה של ממנו והלאה".

ביקורת זו לא נעלמה מעיני ראשי "הפועל" שטרחו לא אחת להצדיק את העיסוק במשחק ולרכך את הביקורת כלפיה. דומה כי התשובה הממצה ביותר לטיעונים ניתנה בסקירה על פעילות התאגדות "הפועל" מ-29 בספטמבר 1929:

"ענף זה הוא אחד מענפי הספורט הכי פופולרי והמקובל בקרב הנוער בפרט ובצבור הפועלים בכלל. כל כשלון של קבוצה שלנו משפיע לרעה על הצבור וממעט את דמותנו. הוא גם המקור העיקרי של ההכנסה בערים ועד שלא נקים בהתאגדות רשת של קבוצות בעלות ערך — לא נוכל לשנות את פני הדברים"⁶⁹.

התאגדות "הפועל" לא הייתה יכולה להילחם בפופולאריות של המשחק, בעובדת היותו מקור חשוב של זהות ומקור מרכזי להכנסה. המציאות, ולא האידיאולוגיה, היא זו שהכתיבה את יחסו של "הפועל" כלפי הכדורגל.

הקמת ההתאחדות לכדורגל

התאחדות הכדורגל של "מכבי". תפוצתו של הכדורגל בארץ-ישראל בראשית שנות ה-20 הביאה את הסתדרות "מכבי" בארץ-ישראל ליזום את הקמתה של התאחדות ארצית ולמסד את הכדורגל העברי בארץ-ישראל. בביטאון ה"מכבי" בחשוון תרפ"ד (אוקטובר 1923) מופיעה הצעה מפורטת להקמת "התאחדות כדורגל עברית בארץ-ישראל (על יד הסתדרות 'מכבי')", ובה מדובר, בין היתר, על אופן הארגון של הכדורגל בארץ-ישראל. על פי ההצעה, ההתאחדות אמורה לפעול בשלושה אזורים, כשבכל אזור תתקיים אליפות שבה כל קבוצה תתמודד נגד רעותה פעמיים. שתי הקבוצות הראשונות בכל מחוז תשתתפנה באליפות ארצית. ההצעה מדברת גם על סוגיות ארגוניות שונות כמו: רישום שחקנים, אישור מגרשים, רישום לליגה וכיוצא בזה. העובדה שהחברת מקדישה גם דף לחוקי

הכדורגל עולה בקנה אחד עם המגמה של "מכבי" למיסוד הכדורגל. על פי הנתונים שבידינו, הצעה זו לא מומשה מייד. ביטאון ה"מכבי" שיצא בטבת תרפ"ד (דצמבר 1923) הציג תיאור מפורט של "משחקי בכורה" של הקבוצות ביהודה (שהוזכרו כאן עוד קודם) שאורגנו בידי "המועצה הטכנית" של "מכבי", ומכיוון שמדובר על סיום סיבוב שלם של ליגה זו (שבעה שבועות לפחות), וידוע לנו כי משחקי "מגן שמשון" הראשונים נערכו במהלך 1923, יש להניח כי ההצעה להקים התאחדות כדורגל מיוחדת לארגון הכדורגל הייתה פועל יוצא של משחקים אלה שאורגנו קודם על ידי הסתדרות "מכבי".

הקמת ההתאחדות לכדורגל של "מכבי" באה לידי ביטוי מעשי רק בסוף שנת 1924. ביטאון ה"מכבי" של חשוון תרפ"ה (נובמבר 1924) מספר כי בירושלים קיימות אחת-עשרה קבוצות אשר התאחדו ל"הסתדרות הכדורגל בירושלים" שהייתה בחסות "מכבי". מייסדי התאחדות זו יהיו גם בין מקימי ההסתדרות של "מכבי" ומאוחר יותר בין מקימי ההסתדרות לכדורגל: ז' וייצמן, יצחק חלוץ, סטפן טרק ויוסף יקותיאל. הקמת ההתאחדות בירושלים הביאה כעבור זמן קצר להקמתה של התאחדות כדורגל ארצית של "מכבי". ביטאון "מכבי" של כסלו תרפ"ה (דצמבר 1924) מספר כי בא' כסלו (28 בנובמבר 1924) הוקמה התאחדות של קבוצות הכדורגל בהנהלת חלוץ, טרק ותמרי (טננבוים) וכן בהנהלת באי הכוח של ההתאחדויות המחוזיות. מושב ההנהלה נקבע בירושלים ותפקידה היה "לנהל את כל עניני קבוצות הכדורגל, לערוך את תחרויות הבכורה ואת תחרויות הגביע הארץ-ישראלי, וזה, כמובן, בהתאמה מלאה עם ההנהלה המרכזית של 'מכבי ארץ-ישראל'".

המידע מהשנים שלאחר מכן מעיד על פעילותה של ההתאחדות שתיקרא מעתה בשם "החבר הארצי של קבוצות הכדורגל שעל יד הסתדרות המכבי". החבר יזם הקמת נבחרת שתשחק כנגד "הכוח" וינה בינואר 1925,⁷⁰ ארגן קורס לשופטי כדורגל בירושלים, נטל על עצמו את ארגון המשחקים של "מגן שמשון" תוך קביעת חוקה למשחקים אלה,⁷¹ טיפל בבעיות משמעת, השהה את קבוצת "הצבי" ירושלים למשך שנה⁷², וסייע להקמת מגרשי כדורגל⁷³.

בגיליון ה"מכבי" של חשוון תרפ"ז (אוקטובר 1926) מובא דין וחשבון שנתי מפורט על פעולות הנהלת "חבר אגודות הכדורגל" בשנת 1926 שממנו ניתן ללמוד על פעילותו בשנה זו. בין היתר דווח, כי ההנהלה עברה מירושלים לתל-אביב וכי היו

קשיים רבים שנבעו מכך. כן דיווח על הרצון (שלא התממש עד 1932) לקיים משחקי ליגה ארצישראלית, על המחסור בשופטים ואפילו על קבילה על נגע "מקצוענות" שקיים בצורות שונות. גיליון זה של "מכבי" מביא גם את חוקת "החבר הארצי", את חוקת משחקי "מגן שמשון" וכן את חוקת משחקי הבכורה (כך כונו אז משחקי אליפות). בניגוד להצעה של דצמבר הכוונה הייתה הפעם לערוך אליפות ארצית ללא חלוקה קודמת למחוזות. מן התקנונים השונים ניתן ללמוד, בין היתר, כי הקבוצות נסעו למשחקים על חשבון, היה עליהן לשלם חמישה אחוזים מההכנסה למרכז "מכבי" והאגודות הביתיות הן אלו ששלמו את הוצאות השופט (נסיעה במחלקה שלישית ברכבת).

התאחדות הכדורגל של ארץ-ישראל. ה"חבר הארצי" של "מכבי" לא שימש כהתאחדות ארצישראלית. הוא לא כלל, כמובן, את הקבוצות הבריטיות והערביות, אך מעל לכל הוא לא הכיל בתוכו את קבוצות "הפועל".

תהליך הקמת "הפועל" החל, כפי שצוין לעיל, עוד בשנת 1923, ובאוגוסט 1925 נעשה בעפולה, ביזמת "הפועל" חיפה הניסיון הראשון להקים התאחדות ארצית של "הפועל". שלושה חודשים לאחר המועצה בעפולה יזם לראשונה על ידי הסתדרות "מכבי" הקמה של התאחדות ארצית לכדורגל שתכלול גם את קבוצות "הפועל" ותהווה מסגרת גג לכל הקבוצות העבריות בארץ-ישראל.

בידיעה שפורסמה כמעט בנוסח זהה בשלושת העיתונים היומיים⁷⁴ נאמר:

"הועידה הארצית של קבוצות הכדורגל בארץ שנקראה על ידי המרכז לכדורגל של ה"מכבי" הארצי הייתה בחיפה ב-13 וב-14 בו בדירתו של ד"ר חיים ויסבורג. השתתפו באי כוח 22 קבוצה. כל הנוכחים הסכימו שחיזוקו של החבר הארצי העברי לכדורגל הוא צורך חיוני לפיתוח הענף הזה של הספורט. באי כוח 'הפועל' הצהירו שאמנם רוצים הם להיכנס לתוך חבר עברי לכדורגל, אבל אין להם ייפוי כוח להיכנס לתוך ה'מכבי'. השאיפה לאיחוד כל הכוחות הביאה לידי החלטת פשרה, אשר לפיה נוצר חבר ארצי עברי בתוך גוש אבטונומי בתוך הסתדרות 'מכבי'. 'הפועל' מתקבל תכף ומיד לתוך החבר וייהנה מכל הזכויות החברות בתנאי שיברר במשך זמן קבוע את עמדתו המוחלטת ביחס ל'מכבי'. נבחרה נשיאות המורכבת מהחברים חלוץ, טרק ואלוף. מושב החבר יהיה בירושלים".

התנאים שהתפתחו לאחר חתימת הסכם זה לא אפשרו את מימושו הלכה למעשה.

ההתאגדות הארצית של "הפועל" שהוקמה בחיפה נדחקה על ידי ההסתדרות הכללית ואיבדה את כוחה. ההסתדרות הכללית, בעיקר עקב עמדתו הצנטרליסטית של מזכיר דוד בן-גוריון, יזמה מחדש את הקמת התאגדות "הפועל" והיא הוקמה במאי 1926.⁷⁵ הסתדרות "מכבי", באמצעותו של יוסף יקותיאל, יזמה משא ומתן שבבסיסו הסכם שנוסח בידי יקותיאל. הוא הציע, בין היתר, קיום נפרד של כל הסתדרות, אך איחוד פעילות במישור הטכני (הכולל, בין היתר, החזקת מורים, ארגון קורסים, עריכת תחרויות והקמת ליגה לכדורגל)⁷⁶. כלומר, הסוגייה של הקמת הליגה לכדורגל הייתה אמורה להיות חלק מהסכם כולל שבין המרכזים. המשא ומתן על בסיס הצעת יקותיאל נמשך כשנתיים, וביוני 1927 נחתם הסכם בין "מכבי" לבין "הפועל", שבין סעיפיו הייתה הסכמה ל"צירת ליגות ארציות לענפי ספורט שונים". הסכמה זו אפשרה עתה ל"מכבי" לפנות בקריאה לכל קבוצות הכדורגל בארץ להקמת "ארגון ארצי כללי שיאחד את כל היחידות הנפרדות הללו ליחידה אחת... ותסייע ביצירת תנועה ספורטיבית בריאה בארץ-ישראל"⁷⁷.

האספה המייסדת של הקמת התאחדות זו הייתה אמורה להתכנס בספטמבר 1927 בירושלים, אך היא לא התכנסה מכיוון שההסכם בין "מכבי" ו"הפועל" לא היה עדיין הסכם סופי, אלא רק פתח למשא ומתן קונקרטי לגבי כל סעיף. נקבע בו כי תוקם ועדה פריטטית שהחלטותיה יהיו טעונות אישור המרכזים. הוועדה התכנסה אמנם מדי פעם, אך כנראה שדיוניה נפסקו לאחר אפריל 1928, ולא נחתם הסכם סופי בין המרכזים. העוינות ההדדית, החשדנות, האלימות במגרשים והמתח הפוליטי ביישוב תרמו רבות לחוסר היכולת לחתום על הסכם זה אף על פי שהפערים בעמדות כבר לא היו כל כך גדולים.

הפופולאריות ההולכת וגדלה של משחק הכדורגל והתרבותן של קבוצות "הפועל" הצריכו הקמת התאחדות שתרכז ותמסד את ענף הכדורגל. "מכבי" השלים זה מכבר עם העובדה שלא יוכל להכניס את "הפועל" כגוש אוטונומי לתוך שורותיו, ועם הקושי להשגת הסדר כולל יתמקדו מעתה המאמצים להקמת התאחדות לכדורגל, ללא קשר להסדר כולל בין המרכזים.

עיקר הפעילות להקמתה של התאחדות ארצית באה מצדו של יוסף יקותיאל. יקותיאל שאף לשלב את הספורט הארצישראלי בספורט הבינלאומי, ולצורך זה היה על מוסדות הספורט בארץ-ישראל לקבל הכרה בינלאומית של ארגוני הספורט הבינלאומיים. כבר בשנת 1925 ניסה יקותיאל לספח את הסתדרות "מכבי"

לפיפ"א, הארגון הבינלאומי של הכדורגל, אך התברר לו כי כדי לעשות זאת, יש להקים התאחדות כדורגל ארץ-ישראלית, שתורכב מכל נציגי הקבוצות בארץ — הערביות, האנגליות והיהודיות, ולא רק של קבוצות "מכבי". בעת מסעה של "מכבי" חשמונאי ירושלים למצרים, בנובמבר 1927, יזם יקותיאלי פגישות עם ראשי התאחדות הכדורגל המצרית (בעיקר עם שופט הכדורגל יוסף מוחמד שהיה בעל מהלכים בפיפ"א), שהבטיחו לסייע לו לספח את ההתאחדות הארצישראלית לכשתוקם לפיפ"א⁷⁸, אך הקמת ההתאחדות לכדורגל עלתה בידו רק בשנת 1928. שתי התארגנויות סללו את הדרך להקמתה של ההתאחדות. הראשונה שבהן הייתה ארגון משחקי הגביע של שנת 1928, שצוין לעיל. צמצום הכוחות הבריטיים בארץ ובעקבותיו, הפחתה במספר קבוצות הכדורגל הבריטיות, עקב הרפורמה של פלומר, הביאו לכינוסה של ועדה שנוסדה במאוס 1928. ועדה זו כללה נציגי קבוצות אנגליות, ערביות ועבריות, הן של "הפועל" והן של "מכבי", וזו האחרונה ארגנה את משחקי הגביע. המקורות המצויים בידינו אינם מציינים את שמות חברי הוועדה, אך היה בה עדיין רוב אנגלי, והיא כללה שני יהודים: סטפן טרק מ"מכבי" ומ' כרמי מ"הפועל"⁷⁹.

התארגנות נוספת הייתה ביוני 1928 סביב יזמתו של הלורד מונד לארגן נבחרת ארצישראלית לנסיעה לאנגליה. נושא זה הצריך שיתוף פעולה בין "מכבי" ו"הפועל", וכפי שכבר צוין קודם, הוקמו ועדות משותפות ואורגנו משחקי גביע על שם "מונד". ועדה זו כללה את יוסף יקותיאלי איש "מכבי", ששימש כמזכיר הוועדה, את חברי "הפועל" אבא חושי, חיים גלובינסקי וישראל כרמי ואת חברי "מכבי", פרץ דגן, וורד, ווילי רוזנטל (אורי נדב). חלק מהחברים בוועדה זו היו גם חברי הוועדה לשליחת הנבחרת לאנגליה, שהוקמה זמן קצר לפני כן, והיא המשיכה עדיין לפעול לתקופה קצרה גם לאחר הקמת ההתאחדות⁸⁰.

בראשית אוגוסט 1928 פנתה הסתדרות "מכבי" לקבוצות הכדורגל בארץ-ישראל לשלוח באי כוח לאספה המייסדת של התאחדות הכדורגל בארץ-ישראל שעמדה להיערך ב-14 באוגוסט במשרדי "מכבי" ארץ-ישראל שברחוב הסולל בירושלים. בישיבה השתתפו ארבעה-עשר יהודים וערבי אחד. חברי "מכבי" היו: רוזנטל (אורי נדב), פרץ דגן, יוסף יקותיאלי, ישראל גוט, סטפן טרק, מרדכי בן דרור, עזרא איכילוב, יולה בראון, מאיר כספי ואפרים רובינשטיין. מ"הפועל" השתתפו ישראל כרמי, אהרון אוריק ואפרים פרלשטיין. הנציג הערבי היה ממשפחת נוסייבה, שייצג

את מועדון הספורט האיטלקי "א נאדי א-ריאדי". נבחרה הנהלה של חמישה חברים: שלושה מ"מכבי" (טרק, רוזנטל ויקותיאלי) ושניים מ"הפועל" (כרמי ואוריק) כיו"ר ההתאחדות הראשון כיהן סטפן טרק מ"מכבי"⁸¹.

העובדה שההתאחדות הכילה נציגות כוללת של הקבוצות הארצישראליות (באספת היסוד לא היו נציגים בריטים שהצטרפו מאוחר יותר. ספייסר הבריטי היה גם היו"ר השני של ההתאחדות) אפשרה לה לבקש להצטרף ל"פיפ"א". בדצמבר 1928 התקבלה ההתאחדות באופן זמני וב-17 במאי 1929 באופן קבוע.⁸²

הקמת ההתאחדות לא הביאה לקצה את המחלוקת בין "הפועל" לבין "מכבי". "הפועל" הייתה חברה בספורט הפועלים הבינלאומי ("סאס"י"), שהתנגד ל"פיפ"א", שייצגה גם את הכדורגל המקצועני ונחשבה לבורגנית. ההצטרפות ל"פיפ"א" הביאה לפרישה זמנית של "הפועל" מההתאחדות, ורק באפריל 1930 היא שבה אליה. ההצטרפות הוצגה כ"זמנית" כשעל ההתאחדות היה לפנות ל"פיפ"א" כדי לאפשר השתתפות "הפועל" בהתאחדות, בלא השתייכות ל"פיפ"א". ה"זמניות" הפכה לעובדה של קבע ובשנים הבאות בעיה זו לא עלתה על הפרק.⁸³ סוגיה זו, כמו גם המחלוקת סביב יחסי הכוחות הייצוגיים בין "מכבי" ו"הפועל" בהתאחדות, הן כבר מעבר לתחום הדין של מאמר זה.

סיכום

עוד בתקופה העות'מאנית החלו לשחק כדורגל בארץ-ישראל, אך ההשפעה הבריטית היא זו שתרמה לתפוצתו והפכה אותו לענף הספורט הפופולארי בארץ-ישראל כבר בשנות ה-20 של המאה ה-20. הפופולאריות הרבה של הכדורגל באה לידי ביטוי בהקמתן של קבוצות כדורגל רבות, בריבוי משחקים במסגרות שונות בין קבוצות עבריות, אנגליות וערביות ובהתמודדויות של קבוצות עבריות כנגד קבוצות מחו"ל, ובארץ-ישראל, כחלק מן המאמץ של היישוב העברי להדק את הקשר עם התפוצות ולזכות בלגיטימציה בינלאומית.

הסתדרות ה"מכבי" נקטה יזמות שונות למיסוד הכדורגל בארץ-ישראל. היא הקימה התאחדות כדורגל משלה ויזמה משחקים אזוריים שונים ומשחקי גביע לקבוצותיה. הבעיה המרכזית שעמדה בפני "מכבי" הייתה הפוליטיזציה, שהתהוותה בשנים אלו בספורט הארצישראלי עם הקמתה של התאגדות "הפועל". העוינות הפוליטית ביישוב היהודי הקרינה גם על משחקי הכדורגל שהיו רבי אלימות ועל היחסים שבין

האגודות, שנקלעו לסכסוכים רבים אשר חלקם הגיעו לבתי המשפט והביאו להחרמות הדדיות.

רק בשנת 1928 נוצרו התנאים המתאימים למיסוד הכדורגל בארץ ולהקמתה של התאחדות לכדורגל. ההפחתה במספר הקבוצות הבריטיות בארץ-ישראל מחד גיסא והתרבותן של קבוצות הכדורגל העבריות בארץ מאידך גיסא, הפכו צעד זה לבלתי נמנע. שיתוף הפעולה בין "מכבי" ו"הפועל" במשחקי הגביע של 1928 ובארגון גביע "מונד" קידמו מאוד את הקמתה של ההתאחדות. הקמת ההתאחדות לא פתרה את בעיית היחסים שבין אגודות הספורט (שנותרה בעיה מרכזית עשרות שנים גם לאחר הקמתה של ההתאחדות), אך היא אפשרה את תחילתו של כדורגל ממוסד וייצוגי של ארץ-ישראל, ומאוחר יותר – של מדינת ישראל.

הערות ומראי מקום

¹ חריף, ח., וגלילי, י. (2004). ספורט ופוליטיקה בארץ-ישראל, 1918-1948: הכדורגל כמראה המשקפת את היחסים בין היהודים לבין הבריטים. **בתנועה**, ז(1-2), 38-55. נוסח אנגלי ראוי:

Harif, H & Galili, Y. (2003). Sport and politics in Palestine between 1918-1948: Football as a mirror reflecting the relations Jews and Britons. **Soccer and Society**, 1, 41-56.

² בית הלוי, נ. (1977). התפתחות הכדורגל עד שנת 1928. **החינוך הגופני והספורט**, 4, 11-14; בית הלוי, נ. (ללא תאריך). **שבעים שנה של כדורגל**, תדפיס בארכיון וינגייט (להלן: בית הלוי, תדפיס בארכיון וינגייט). למרות השם בית הלוי מגיע בסקירתו הכרונולוגית עד שנת 1924 בלבד.

³ ארזי, י., ופז, י. (1978). **יובל ההתאחדות לכדורגל בישראל**. רמת גן: ההתאחדות לכדורגל. אייזנברג, ש., ודבורין, ד. (1988). **60 שנות ההתאחדות לכדורגל**. רמת גן: ההתאחדות לכדורגל; גבאי, י., ופז, י. (1998). **70 שנה להתאחדות לכדורגל בישראל**. רמת גן: ההתאחדות לכדורגל; בן אברהם, נ. (1968). **ספורט ישראל**. תל-אביב: דקל.

- ⁴ קאופמן, ח. (1997). ראשיתם של דיווחי הספורט בעיתונות העברית המנדטורית. **בתנועה**, ד(1), 80-59.
- ⁵ זמרי, א. (1968). **אגודות ההתעמלות והספורט בארץ-ישראל, לפני מלחמת העולם הראשונה**. נתניה: מכון וינגייט; קאופמן, ח. (2002). אגודת הספורט הנעלמה — "שמשון" של "פועלי ציון". **עת-מול**, 156, 18-19.
- ⁶ בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט עמ' 3-10.
- ⁷ המידע על הקמת ההתאחדות הרוסית ועל תפוצת הכדורגל ברוסיה נלקח מתוך: Europe Eastern to Comes Football, Dittmar Dahlmann הרצאה בקונגרס ה-9 של ISHPES, קלן 2005, ועדיין לא פורסם.
- ⁸ זמרי, א. (1967). **חגיגות רחובות — תחרויות הספורט המאורגנות הראשונות בארץ-ישראל**. נתניה: מכון וינגייט; נאור, מ. (2004). משחקי רחובות -1914-1908. בתוך ח. קאופמן וח. חריף (עורכים), **תרבות הגוף והספורט בארץ-ישראל במאה העשרים** (עמ' 81-88). נתניה: מכון וינגייט ויד בן צבי.
- ⁹ יקותיאלי, י., ותדהר, ד. (1956). **אלבום המכבי יפו-תל-אביב** (עמ' 51). תל-אביב: מכבי תל-אביב.
- ¹⁰ אלבום המכבי לעיל, הערה 9 עמ' 80.
- ¹¹ רם, י. (2004). תכנון הלימודים בחינוך הגופני בארץ-ישראל: היבט היסטורי פילוסופי. בתוך ר. לידור ונ. פייגין (עורכים), **"זה רק ספורט" — ההקשר החינוכי של הספורט בבית ובקהילה** (עמ' 25-62). תל-אביב: רמות — אוניברסיטת תל-אביב.
- ¹² ברבות השנים נוצרו מגרשי קבע שגם הם נעלמו והוחלפו במרוצת השנים. מאמר זה לא עוסק במיקומם של המגרשים השונים. דוגמאות לחנוכת מגרשי קבע ראו למשל: **"המכבי"** כסלו תרפ"ו, **"דבר"** 13 באוקטובר 1925.
- ¹³ בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 23-33.
- ¹⁴ אלבום המכבי לעיל, הערה 9, עמ' 47, 51.

- 15 ראו צילום והרכב באלבום המכבי, שם, עמ' 72.
- 16 בשנת 1924, לדוגמה, מופיעות בראש ליגה מחוזית בנפרד קבוצות "מכבי" תל-אביב ו"איילה" תל-אביב, "המכבי", טבת תרפ"ד.
- 17 בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, 44-38.
- 18 תדהר, ד. (1961). **בשירות המולדת — (1960-1912) זיכרונות דמויות, תעודות ותמונות (37-35)**. תל-אביב: ידידים.
- 19 בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 45-42.
- 20 חריף, ח., וגלילי, י. לעיל הערה 1, עמ' 59-58.
- 21 על הכדורגל הערבי בארץ-ישראל ראו: שורק, ת. (2001). **הכדורגל הערבי בישראל: משחקי זהות**. עבודת דיסרטציה. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- 22 בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 47-46.
- 23 על הכינוס ראו: זמרי, א. (1971). **החינוך הגופני והספורט בארץ-ישראל בשנים 1917-1927** (עמ' 13-15). נתניה: מכון וינגייט; בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 49-48.
- 24 לרר, מ., ופורת, י. (עורכים). (1992). **ג'רי: חיי סביב הכדור — שחקן, מאמן, יושב ראש** (עמ' 16). גבעתיים: מוטיב; בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 53-52.
- 25 תהליך הקמת התאגדות "הפועל" בכלל ו"הפועל" תל-אביב ו"הפועל" חיפה בפרט ראו: קאופמן, ח. (1996). ייסודה של התאגדות הספורט "הפועל". **קתדרה, 80**, 149-122.
- 26 על משחקי כדורגל בעמק יזרעאל שבהם נטל חלק המשורר אברהם שלונסקי ראו: גיל, ע. (1977). **סיפורו של "הפועל", חמישים שנה להתאגדות "הפועל"** (עמ' 43-44). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- 27 "הפועל" חיפה הייתה עם הקמתה חלק מ"מכבי" (קאופמן, לעיל הערה 25, עמ'

129-130). "איילה" הייתה חלק מ"מכבי" תל-אביב וממכתב קבוצת "אלנבי" להלן ניתן ללמוד על הזיקה הקודמת ל"מכבי".

²⁸ מיזוג חשמונאי עם "מכבי" ירושלים "המכבי", כסלו תרפ"ו. ראוי לציין כי "דאר היום" מ-16 באוקטובר 1925 ציין כי "הגיבור" ו"הצבי" אוחדו קודם לכן ל"חשמונאי". עם זאת, "הצבי" מופיעה כאגודה בפני עצמה עם הקידומת "מכבי", "דאר היום" 3 באוקטובר 1926.

²⁹ "המכבי", כסלו תרפ"ו. ראוי לציין כי קודם לאיחוד הייתה תקופה מסוימת ש"מכבי" חיפה לא פעלה, וחיים ויסבורג, יו"ר אגודת הגיבור, היה לאחר האיחוד היו"ר של הקבוצה המשותפת. על הפסקת הפעילות של "מכבי" חיפה ראו פרוטוקול ועד "הפועל" חיפה ב-8 ביולי 1925 ארכיון העבודה 874-344V; ראו גם ידיעה ב"הארץ", 16 בדצמבר 1925.

³⁰ המכתב המקורי של קבוצת אלנבי, ארכיון וינגייט, 27.01.50. ראו גם: "המכבי" ניסן תרפ"ז, "המכבי" חשון תרפ"ז.

³¹ המאמר של בית הלוי (לעיל הערה 2) המתייחס למשחקים אלה לא מציין את מקורותיו שחלק מהם אלו עדויות אישיות ב"הארץ" ב-3 לפברואר 1927 וב"דבר" ה-27 במארס 1927, מתייחסים לקבוצת המפקדה הצבאית העליונה מרבית עמון כזוכת הגביע. ארזי ופז (לעיל הערה 3) עמ' 33 טוענים כי מדובר בקבוצת "המעופפים רבת עמון" (שהופיעה במשחקי הגביע של 1928).

³² בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 62.

³³ "דבר" 27 בפברואר 1927, 27 במארס 1927. "הארץ" 3 בפברואר 1927, 4 בפברואר 1927, 6 בפברואר 1927, 21 בפברואר 1927, 23 בפברואר 1927, 27 בפברואר 1927. "הצפון חיפה" 11 בפברואר 1927, 18 בפברואר 1927, 25 בפברואר 1927. מעניין כי העיתון היומי הלאומי "דאר היום" התעלם מהם לחלוטין.

³⁴ "דבר", 27 במארס 1927. על פי "דבר" ב-31 במארס 1927 הגישה "הפועל" חיפה ערעור, שקרוב לוודאי לא התקבל, על התוצאות של המשחק.

- ³⁵ שביט, י., וביגר, ג. (עורכים). (1982). המנדט הבריטי על ארץ-ישראל. בתוך:
ההיסטוריה של ארץ-ישראל ט' (עמ' 92-93). ירושלים: יד בן-צבי; סלוצקי,
י. (1972-1954), ספר תולדות ההגנה, כרך ב' חלק א', עמ' 212-218.
- ³⁶ ראו את הביקורת והקריאה להקמת אפוטרופסות חדשה על משחקי הגביע,
"הארץ"
23 בפברואר 1927.
- ³⁷ בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 61-62.
- ³⁸ דו"ח תרפ"ו "המכבי", חשון תרפ"ז.
- ³⁹ "המכבי" ניסן תרפ"ז.
- ⁴⁰ "המכבי", חשון תרפ"ה.
- ⁴¹ ראו גם בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 70; זמרי, לעיל הערה 23 עמ' 36.
- ⁴² Football s'World .Palestine in Football .(1931) .J ,Yekutieli & .C .P ,Speed
FIFA of Bulletin Official ,22 ,p .75 .גיליון זה מצוי בארכיון ההתאחדות
לכדורגל, תיק 114.
- ⁴³ "המכבי", אייר תרפ"ה.
- ⁴⁴ ראו גם: בית הלוי תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 65 המשתמש במקור אחר המביא
מצב מוקדם יותר של הליגה.
- ⁴⁵ "הארץ" 26 בפברואר 1929, "דבר" 14 בפברואר 1929.
- ⁴⁶ בית הלוי, תדפיס ארכיון וינגייט, עמ' 65-71.
- ⁴⁷ קאופמן, לעיל הערה 25, עמ' 129-130; על פי הפרוטוקולים של "הפועל" חיפה
"מכבי" התנגד לשיתוף "הפועל" בליגה החיפאית. קבוצת "כרמל" ראו למשל
ב"הארץ" 18 ביוני 1925. לפועלי הרכבת הייתה קבוצה שהורכבה מיהודים
ומערבים ונקראה "הקטר", "הארץ" 18 בדצמבר, 1924.
- ⁴⁸ ראו קאופמן, שם, עמ' 142. על קיומה של ליגה חיפאית ב-1928 ניתן ללמוד
מבקשת "הפועל" חיפה מהמזכירות המרכזית של "הפועל" להשתתף בה.

ארכיון העבודה IV-186-244.b

⁴⁹ על משחקי הגביע ראו בין היתר: "דבר" 10 באוקטובר 1928, 9 במאי 1928, 20 במאי 1928, 27 במאי 1928; "הארץ" 14 במאי 1928, וראו את ביקורתו של יקותיאל ב-10 ליוני 1928; ראו גם ברנר, י. (עורך). (1928). **הגביע הוא שלנו, תולדות משחקי 1928-1958** (עמ' 6-7). תל-אביב: דיוקני ספורט. תיאור מפורט של משחק הגמר ראו גם גולדברג, א. זיכרון צילומי, "הארץ" 11 באוגוסט 2002.

⁵⁰ על הפונקציות הפוליטיות של הספורט הארצישראלי והישראלי ראו: חריף, ח. (תשס"ב). **ספורט ופוליטיקה בינלאומית: הפונקציות הפוליטיות של הספורט הייצוגי ביישוב הארץ-ישראלי ובמדינת ישראל, 1898-1960**. עבודת דיסרטציה. רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.

⁵¹ על ביקורי הכוח בארץ-ישראל ראו: גיליונות "דאר היום" ו"הארץ" מ-2 בינואר 1924 ועד ה-14 בינואר 1924 וכן הגיליונות מ-7 בינואר 1925 ועד 29 בינואר 1925. ב-9 בינואר 1924 הוציא "דאר היום" מהדורה מיוחדת לכבוד האירוע; ראו גם: פולק, א. (1976). **חוויותיו והרפתקאותיו של שחקן כדורגל בחמש יבשות תבל באספקלריה אישית** (עמ' 43-58). נתניה: מכון וינגייט; זמרי, לעיל הערה 23 עמ' 35-38; חריף, שם, 171-169.

⁵² על פי "דאר היום", 14 בינואר, 1925 נכחו במשחק נגד נבחרת "מכבי" 10,000 צופים. בתל-אביב היו אז כ-40,000 תושבים; ראו גלעדי, ד. (1973). **היישוב היהודי בתקופת העלייה הרביעית** (עמ' 14) תל-אביב: עם עובד. כלומר כ-25% מתושבי תל-אביב צפו במשחק.

⁵³ חריף, לעיל הערה 49 עמ' 171.

⁵⁴ גבאי ופז לעיל הערה 3, עמ', 29 זמרי לעיל הערה 23 עמ' 36.

⁵⁵ "דאר היום" 29 ביולי 1925, 2 באוגוסט 1925.

⁵⁶ "דאר היום" 29 ליולי, 1925, 2 לאוגוסט 1925, 9 לספטמבר 1925, 23

לספטמבר 1925, 25 לאוקטובר 1925 (שם גם דווח על התקרית האנטישמית). רשימה מלאה של משחקי "מכבי" תל-אביב בגולה ראו: **"המכבי"**, (כסלו, תרפ"ו); ראו גם זמרי לעיל הערה 23, עמ' 38, 45; יקותיאל, י. (תשל"ד). **50+ זכרונות מה"מכבי" מהצבא התורכי במלחמת העולם הראשונה ומתנועת הספורט העברית בארץ-ישראל** (עמ' 51-52). הוצאת המחבר.

⁵⁷ מסע "מכבי" חיפה לארה"ב מתואר בהרחבה ב"דאר היום" בגיליונות יוני-יולי 1927; ראו גם: קאופמן, ח. (2001). מסעות של קבוצות ספורט לחו"ל: מסע "מכבי" חיפה לארה"ב בשנת 1927. **החינוך הגופני והספורט, נ"ו(4)**, 21-19.

⁵⁸ ביקורים באלכסנדריה ראו: **"דבר"** 19 ביולי 1925, 21 ביולי 1925; על "רמלה אטיס" ראו **"הארץ"** 21 באפריל 1927; על "מכבי" חשמונאי במצרים: **"הארץ"** 21 בנובמבר, 1927, **"דאר היום"**, 27 לנובמבר 1927; ראו גם: פז, י. היישוב והספורט המצרי, **קתדרה**, 67, עמ' 108-113; יקותיאל, לעיל הערה 56 עמ' 60-61; פז, שם, מציין כי "מכבי" ירושלים נוצחה פעמיים אך כל המקורות שהוזכרו מזכירים רק את ההפסד נגד זאמלק בקהיר. בארכיון ההתאחדות לכדורגל נשתמר צילום של קבוצת מכבי בקהיר ללא שם הקבוצות והתאריך (צילום מס' 02169), שבו נכתב כי צולם לאחר משחק שהסתיים בתיקו 1:1. מכיוון שלא ידוע לנו על ביקורים אחרים של קבוצות "מכבי" בקהיר ניתן להניח כי זו הייתה תוצאת המשחק השני.

⁵⁹ על "הפועל" חיפה בבירות ראו: **"דבר"** 29 באפריל, 1928. מן הראוי לציין כי ב-1929 ערכה "הפועל" תל-אביב מסע לדמשק שגרם שם לעימות חריף, והיה אחד הגורמים להקמת אגודת "הפועל" בעיר זו, **"דבר"** 12 במאי 1929, 16 במאי 1929.

⁶⁰ **"הארץ"** 14 ביוני 1928, 3 ביולי 1928, 1 לאוגוסט, 1928. **"דבר"** 14 ביוני 1928, 15 ביולי 1928, 18 ביולי 1928, 30 ביולי 1928.

⁶¹ ישיבות הוועדה המקצועית 30 ביולי 1928 ארכיון העבודה IV-68-244, ישיבת הוועדה המרכזית 27 ביולי 1928. ארכיון העבודה IV-120-244 ישיבת

הוועד המרכזי 16 באוגוסט 1928 ארכיון העבודה, IV-80-244a, ב"דבר" 14 ביוני 1928 מוגדרות שלוש הוועדות והרכבן. הרכב הוועדות בפרוטוקולים אינו זהה לדיווח ב"דבר" ונראה כי פעלו רק שתי ועדות: מרכזית ומקצועית. ראו גם: "דבר" 9 באוגוסט 1928, "הארץ" 1 באוגוסט 1928, 14 באוגוסט, 1928.

⁶² קאופמן, ח. (1998). אגודות הספורט הציוניות — מספורט לאומי לספורט פוליטי.

זמנים, 63, 81-91; קאופמן, ח. (2002) "מכבי" נגד "הפועל" — ראשיתו של העימות הפוליטי בספורט הארץ-ישראלי, בתוך: ח. קאופמן וח. חריף (עורכים), **תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים — עידן 22** (עמ' 89-112). נתניה: יד בן-צבי ומכון וינגייט.

⁶³ על המחלוקות בין "מכבי" ו"הפועל" חיפה בשלב ש"הפועל" היה עדיין חלק מ"מכבי" ראו: דיונים ב-28 בנובמבר 1924, 3, 7, ו-26 בינואר 1925 ו-24 בפברואר ו-8 ביולי 1925. ארכיון העבודה IV-874-244. התמודדויות של "הפועל" חיפה עם יריבות בריטיות וערביות ראו לדוגמה: "דבר" 30 בנובמבר ו-9 לדצמבר 1925, 25 לינואר ו-19 לפברואר 1926. בשלב מסוים נוצר אף רושם כי "מכבי" מנסה לצרף את הבריטים לחרם, וב-21 באפריל הועלה נושא זה בישיבת מזכירות הוועד הפועל של ההסתדרות. ארכיון העבודה, חומר מודפס, IV-208. מכתב הבהרה בנדון נשלח אף מ"מכבי" אל "הפועל" בחיפה ב-7 במאי 1926. ארכיון העבודה IV-208. a59

⁶⁴ "דבר" 21 במאי 1926, "הצפון חיפה" 28 במאי 1926.

⁶⁵ "דבר" 6 ביוני 1926, 7 ביוני 1926, 9 ביוני 1926, 2 ביולי 1927. "הצפון חיפה" 11 ביוני 1926, 2 ביולי 1927. "הארץ" 6 ליולי 1927.

⁶⁶ המשפט נסקר בהרחבה ב"דאר היום" 13 בספטמבר 1927 ו-2 באוקטובר 1927.

⁶⁷ על פרשת הר ציון ראו: "דבר" 8 בדצמבר 1927, 19 בינואר 1928 ו-24 לינואר

1928. הכרז של "חובבי הספורט", ארכיון וינגייט 27 5/2.
- ⁶⁸ ראו הוויכוח בין יבנה לבין כספי יו"ר "מכבי" תל-אביב **"הארץ"** 1 ו-13 באוגוסט 1928. מכתב יקותיאלי מ-2 באוגוסט 1928 ומכתב "מכבי" ארץ-ישראל מ-3 באוגוסט 1928 ארכיון העבודה IV-120-244, פרוטוקול מ-27 ביולי 1927 ארכיון העבודה IV-120-244.
- ⁶⁹ ארכיון העבודה 208-1-179.
- ⁷⁰ **"המכבי"** כסלו תרפ"ה.
- ⁷¹ **"המכבי"** שבט תרפ"ה.
- ⁷² **"המכבי"** אייר תרפ"ה.
- ⁷³ **"המכבי"** תשרי תרפ"ז.
- ⁷⁴ **"הארץ"** 7 בדצמבר 1925, **"דאר היום"** 24 בנובמבר 1925, **"דבר"** 26 בנובמבר 1925.
- ⁷⁵ קאופמן, לעיל הערה 25.
- ⁷⁶ הצעת יקותיאלי שנוסחה ב-31 באוגוסט 1926, ראו בארכיון העבודה IV--208 a59 ובארכיון כפר המכביה 1-139. על המשא ומתן סביב הסכם זה ראו קאופמן, "מכבי" נגד "הפועל", לעיל הערה 62, עמ' 93-98.
- ⁷⁷ **"דבר"** 4 ביולי 1927, **"דאר היום"** 19 באוגוסט 1927.
- ⁷⁸ יקותיאלי, לעיל הערה, 65 עמ' 71-74 גבאי ופז (לעיל הערה 3) עמ' 23-24.
- ⁷⁹ מכתב יקותיאלי ל"**הארץ**", 10 ביוני 1928. מכתב מ' כרמי ל"**דבר**" 18 ביוני 1928.
- ⁸⁰ ראו פרוטוקול 16 באוגוסט 1928 ארכיון העבודה IV-80-244a.
- ⁸¹ ראו הזמנה מ-5 באוגוסט 1928 ארכיון העבודה IV-120-244. ראו גם בית הלוי, לעיל הערה 2, גבאי ופז, לעיל הערה 3, עמ' 22-24, וכן שנתון 1959 של ההתאחדות, ארכיון וינגייט.

⁸² ראו תצלום אצל ארזי ופז, לעיל הערה 3, עמ' 18.

⁸³ ראו קאופמן, "מכבי" נגד "הפועל" לעיל הערה 62, עמ' 98-99.